

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

KATEDRA SOCIOLOGIE, ANDRAGOGIKY A KULTURNÍ ANTROPOLOGIE

PARTICIPACE ROMSKÝCH A NEROMSKÝCH ŽEN NA VE-
ŘEJNÉM ŽIVOTĚ NA SLOVENSKÉ VESNICI

Magisterská diplomová práce

Obor studia: Kulturní antropologie

Autor: Bc. Kristýna Hájková

Vedoucí práce: Mario Rodríguez Polo, Ph.D.

Olomouc 2019

Prohlašuji, že jsem magisterskou diplomovou práci na téma *Participace romských a neromských žen ve veřejném životě na slovenské vesnici* vypracovala samostatně a uvedla v ní veškerou literaturu a ostatní zdroje, které jsem použila.

V Olomouci dne:

Podpis:

Děkuji vedoucímu práce Mariu Rodríguezu Polovi za podnětné připomínky a za podporu při vstupu do lokality. Za odborné konzultace děkuji Jaroslavu Šotolovi a Martinu Fafejtovi. Dále děkuji Daniele Tkačkové za jazykovou korekturu slovenských citací, Petru Hájkovi a Mariánu Kadlčíkovi za vizuální podobu textu a obrazových příloh. V neposlední řadě patří velký dík mým participantům a participantkám a všem občanům Skutců za vlídné přijetí.

Anotace

Jméno a příjmení:	Bc. Kristýna Hájková
Katedra:	Katedra sociologie, andragogiky a kulturní antropologie
Obor studia:	Kulturní antropologie – Filozofie
Obor obhajoby práce:	Kulturní antropologie
Vedoucí práce:	Mario Rodríguez Polo, Ph.D.
Rok obhajoby:	2019

Název práce:	Participace romských a neromských žen na veřejném životě na slovenské vesnici
Anotace práce:	Následující práce se zabývá způsoby a limity participace romských a ne-romských žen ve veřejném životě na slovenské vesnici. Výchozím teoretickým konceptem je intersekcionalní teorie a práce popisuje, jak kategorie genderu a etnicity ovlivňují participaci aktérů na veřejném životě. Veřejný život je vymezen třemi kategoriemi, a to komunální politikou, spolkovou činností a neformální angažovaností. Studie využívá kvalitativního přístupu a etnografického designu.
Klíčová slova:	Slovensko, Romové, gender, občanská angažovanost
Title of Thesis:	Participation of Roma and non-Roma women in public life in Slovak village
Annotation:	This study is dealing with different ways and limitations of participation of Roma and non-Roma women in public life in Slovak village. Main theoretical concept is intersectional theory and this study is describing how categories of gender and ethnicity influence participation in public life. Public life in this study consist of three categories, which is local politics, local associations and informal participation. This study is using qualitative approach and ethnographic design.
Keywords:	Slovak republic, Roma people, gender, civic engagement,
Názvy příloh vázaných v práci:	–
Počet literatury a zdrojů:	19
Rozsah práce:	75 s. (135 438 znaků s mezerami)

Obsah

Úvod.....	11
1 Metodologie	13
1.1 Metoda výzkumu	13
1.2 Průběh výzkumu	15
1.3 Výběr vzorku.....	16
1.4 Předporozumění.....	17
1.5 Pohyb v terénu.....	18
1.6 Teoretické ukotvení.....	21
2 Výzkumná část	29
2.1 Anonymizace a etika výzkumu.....	29
2.2 Představení lokality.....	29
2.3 Představení participantů a participantek.....	30
2.4 Prostorové rozčlenění vesnice	32
2.5 Vymezení základních pojmů veřejné angažovanosti.....	41
2.6 Analytický nástroj	44
2.7 Komunální politika	44
2.7.1 Kvantitativní zhodnocení.....	44
2.7.2 Romské ženy a komunální politika	47
2.7.3 Romští muži a komunální politika	48
2.7.4 Ne-romské ženy a komunální politika.....	51
2.7.5 Ne-romští muži a komunální politika.....	53
2.7.6 Shrnutí.....	54
2.8 Spolková angažovanost	56

2.8.1	Romské ženy a spolková angažovanost.....	56
2.8.2	Romští muži a spolková angažovanost.....	59
2.8.3	Ne-romské ženy a spolková angažovanost	61
2.8.4	Ne-romští muži a spolková angažovanost	65
2.8.5	Shrnutí.....	67
2.9	Neformální angažovanost	68
2.9.1	Romské ženy a neformální angažovanost	69
2.9.2	Romští muži a neformální angažovanost	72
2.9.3	Ne-romské ženy, ne-romští muži a neformální angažovanost...	73
2.9.4	Shrnutí.....	75
Závěr	77
Literatura	85
Seznam obrázků	87

Úvod

V této práci se zabývám angažovaností romských a ne-romských žen ve veřejném životě na slovenské vesnici. Veřejný život jsem si vymezila skrze tři oblasti, a to komunální politiku, spolkovou činnost a neformální angažovanost, což je angažovanost mimo formální platformy. Moje poznatky jsou založeny na kvalitativním výzkumu, který jsem provedla ve vesnici Skutce ve východním Slovensku. Nejdůležitějším teoretickým východiskem mého výzkumu je intersekcionalní teorie, která se zabývá společenskými identitami, které se vzájemně překrývají. Podle této teorie není možné studovat gender a etnicitu odděleně, neboť obě tyto kategorie se prolínají a navíc mohou být průnikem různých diskriminací. Intersekcionalní zkušenost je navíc výraznější, než jen pouhé sečtení rasismu a sexismu (Crenshaw, 1989).

Cílem této práce je objasnit, jak se prolínají kategorie genderu a etnicity. Vztah těchto dvou kategorií a bariéry - nebo jejich absenci - které jsou s nimi spojeny, ilustruji na pozadí různých úrovní vesnické veřejné angažovanosti.

V první části práce se věnuji metodologii, průběhu výzkumu a teoretickému ukotvení. Ve výzkumné části nejprve důkladněji představuji lokalitu s důrazem na každodenní život v obci, protože pochopení vztahů a rozdělení vesnice je klíčové pro náležité vysvětlení veřejné angažovanosti žen. Dále se věnuji třem vymezeným oblastem veřejného života a popisuji, jak je angažovanost aktérů v jednotlivých oblastech ovlivněna genderem a etnicitou. Nepopisuji jen průběh angažovanosti u žen, ale i mužů, byť méně podrobně, jelikož srovnáním zkušeností jednotlivých aktérů se vyjevuje bariéry a prolínání kategorií genderu a etnicity.

1 Metodologie

1.1 Metoda výzkumu

Pro výzkum jsem použila metody kvalitativního výzkumu. Kvalitativní výzkum je pružný typ výzkumu, výzkumník si na začátku vybírá téma a určuje základní výzkumné otázky. V průběhu výzkumu a analýzy dat je možné výzkumné otázky přeformulovávat, zároveň při výzkumu nevznikají pouze výzkumné otázky, ale i průběžné hypotézy a rozhodnutí, jak měnit plán výzkumu nebo způsob sběru dat. Analýza a sběr dat probíhají v kvantitativním výzkumu současně, během sběru dat výzkumník provádí analýzu, na základě které se rozhoduje, jaká data potřebuje k dalšímu pokračování výzkumu, a pak znova provádí sběr dat a analýzu (Hendl, 2005).

Kvalitativní výzkum tak probíhá v kruzích, nebo lépe řečeno ve spirále. Výzkumník spirálovitě buduje své porozumění a neustále přechází od sběru dat k jejich analýze, tedy od jednotlivostí k celku a od celku k jednotlivostem, jak zní hermeneutické pravidlo (Gadamer, 2010). A právě filosofická hermeneutika a metoda hermeneutického kruhu je jedním z inspiračních zdrojů kvalitativního výzkumu. Principy fungování hermeneutického kruhu, jak je popisuje Hans-Georg Gadamer, žák Martina Heideggera, jsem se řídila i při provádění svého výzkumu.

Gadamer píše, že chceme-li porozumět nějakému textu nebo fenoménu, provádíme ustavičné rozvrhování. Předem si rozvrhujeme smysl celého fenoménu, protože už během jeho objevování máme určitá očekávání. Stále tedy znova a znova rozvrhujeme a své předrozvrhy neustále revidujeme, podle toho, jak fenoménu více rozumíme. Můžeme paralelně pracovat s několika předrozvrhy, které postupně ověřujeme. Zároveň k žádnému fenoménu nepřistupujeme nezaujatě a vždy existují předporozumění, předsudky, nikoli v negativním slova smyslu, které o věci máme. Je tedy třeba si

naše předmínění uvědomovat a vzít na vědomí vše, co do našich předmínění nezapadá. Nejde o to všechna naše předmínění popřít, ale být otevřený vůči tomu, co se nám posléze při konfrontaci s fenoménem vyjevuje. Musíme tedy naše předmínění reflektovat a kriticky je zkoumat (Gadamer, 2010).

Kvalitativní výzkum nabízí řadu různých přístupů a ne všichni autoři se shodují v jejich typologii a klasifikaci. Je tedy možné, že se přístupy kvalitativního výzkumu budou překrývat, což se částečně děje i v mém případě. John W. Creswell nabízí ve své knize pět kvalitativních přístupů, a to narativní výzkum, fenomenologický výzkum, etnografii, případovou studii a zakotvenou teorii.

Technikou mého výzkumu je etnografie. Creswell charakterizuje etnografii jako výzkumnickou techniku, která vytváří teorii skrze výzkum jedinců, kteří participují na společných procesech a interakcích. Výzkumník pak interpretuje společné vzorce chování a hodnot této skupiny. Výzkumnými technikami jsou zúčastněné pozorování a rozhovory a součástí výzkumu je i ponoření výzkumníka do každodenního života participantů (Creswell, 2007).

Zároveň by se dal můj výzkum považovat i za případovou studii. Případová studie se zaměřuje na jeden nebo více případů, v mém případě šlo o jednu vesnici, které vysvětluje v celém jejich kontextu. Skrze zkoumání jednoho případu v kontextu vysvětlujeme daný fenomén nebo téma. Při případové studii se kombinují různé techniky sběru dat, tedy pozorování, rozhovory, analýza audiovizuální materiálů a dokumentů (Creswell, 2007).

Při analýze dat jsem postupovala podle metody zakotvené teorie. Zakotvená teorie je metoda, která slouží k vygenerování teorie z praxe a jejím hlavním záměrem je vytvořit teorii, která je „zakotvená“ v datech zkonstruovaných v terénu. Při užití zakotvené teorie se data analyzují dvěma metodami, nejprve otevřeným kódováním a poté axiálním kódováním. Při otevřeném kódování výzkumník data nejprve rozděluje a poté rozdělené infor-

mace zařadí do jednotlivých kategorií, kódů. Při axiálním kódování je třeba nalézt mezi kódy *centrální kategorii* a poté identifikovat *kauzální podmínky*, tedy podmínky, které zkoumaný fenomén ovlivňují, *strategie jednání*, tedy chování a interakce, které vyplývají z centrální kategorie, dále *kontext* a *intervenující podmínky*, tedy šířeji a úžeji zaměřené podmínky ovlivňující zkoumaný fenomén a konečně *následky*, tedy výsledky strategií (Creswell, 2007).

Při analýze dat jsem se striktně nedržela postupu, který zakotvená teorie stanovuje. Nejprve jsem provedla otevřené kódování, nepokračovala jsem však axiálním kódováním a řazením kódů do jednotlivých kategorií. Analyzováním dat axiálním kódováním bych, kvůli jeho rigidnosti, pravděpodobně nedokázala postihnout všechny interpretační nuance a jednotlivé roviny. Proto jsem kódy nejprve organizovala do myšlenkové mapy a později do dvou typů diagramů. Jeden typ diagramu odpovídal širší makro perspektivě, druhý byl úžeji zaměřený a popisoval situaci v jednotlivých segmentech.

1.2 Průběh výzkumu

Můj výzkum i porozumění fenoménu v dané lokalitě probíhali hermeneuticky, tedy v kruzích a s neustálým předrozvrhováním, jak bylo popsáno výše. Poprvé jsem Skutce navštívila v dubnu 2018 a strávila jsem zde tři dny. V té době už jsem měla zformulované výzkumné téma a účelem této návštěvy bylo zjistit, zda budou Skutce vhodnou lokalitou k provedení výzkumu. S pomocí mého vedoucího práce, na jehož doporučení jsem do vesnice přijela, jsme navštívili několik skutečných obyvatel, kteří se později stali mými participanty. Po pár dnech strávených ve vesnici jsem naznala, že Skutce budou vhodnou lokalitou k provedení výzkumu, jednak kvůli řadě témat a fenoménů, o kterých jsem předpokládala, že se jim budu moct při dalším výzkumu dále věnovat, ale i ze zcela pragmatických důvodů, kterými byly možnost ubytování v obci nebo dobrá dopravní dostupnost. Při dubnové

návštěvě Slovenska jsem kromě Skutců navštívila i několik okolních obcí, ve kterých vždy žil určitý podíl romského obyvatelstva. Život ve Skutcích a situaci místních Romů jsem tak dokázala zasadit i do kontextu okolních vesnic.

Znova jsem Skutce navštívila na začátku srpna a strávila v nich týden. Bydlela jsem v Michalovcích v penzionu. Znova jsem se vrátila na konci srpna, zase na týden. Tentokrát jsem bydlela v romské části vesnice u jedné z mých participantek. V mezičase jsem analyzovala získané rozhovory a pozorování, takže jsem se na konci srpna vracela do Skutců s konkrétnějšími otázkami, které jsem chtěla objasnit. Celkově jsem provedla šestnáct rozhovorů, navštívila a provedla pozorování na jedné kulturní akci a dvou obecních zastupitelstvech, navštívila dva fotbalové zápasy, zkoušky romského tanečního souboru a byla jsem přítomna, a také se účastnila, mnoha neformálních rozhovorů v místní hospodě i v domácnostech mých participantů nebo na ulici.

1.3 Výběr vzorku

Tématem mého výzkumu je participace romských a ne-romských žen ve veřejném životě. Při začátku výzkumu jsem tedy začala s oslovováním veřejně aktivních žen, tedy žen v komunální politice, žen aktivních ve spolcích nebo žen, které se angažují neformálně, aniž by byly zaštitěny veřejnou funkcí nebo spolkem. Postupně jsem vzorek participantů rozšířila i o několik mužů, taktéž veřejně aktivních, abych dokázala postihnout rozdíly veřejné angažovanosti mužů a žen. Provedla jsem rozhovory i s ženami, které se veřejně angažovat nechtěly nebo se angažovaly v minulosti a i s ženami, které kandidovaly do obecního zastupitelstva, avšak neúspěšně.

Výběr vzorku byl částečně cílený, částečně jsem postupovala i metodou sněhové koule, tedy tak, že mě stávající participanté odkazovali na další participanty, které znali. Řada mých participantů mi kromě doporučení

dalších také pomáhala se orientovat v rodinných a přátelských vazbách na vesnici, pomáhali s identifikováním lidí nebo zprostředkovávali kontakty. Velmi nápomocná mi byla participantka, u které jsem bydlela, paní Alena, a i její rodina. Jejich doporučení mi pomáhala se orientovat v romské části vesnice, v ne-romské části vesnice mi s kontakty pomáhal hlavně přednosta obecního úřadu.

V romské části vesnice mi tedy s orientací pomáhali romští participanti, v ne-romské části ne-romští. I tento zdánlivě banální fakt ukazuje na rozdělení vesnice a řídkost kontaktů mezi Romy a ne-Romy, jelikož ne-romští občané Skutců mi většinou nedokázali poradit, o kterého Roma nebo Romku, s kterým potřebuju mluvit, se jedná, natož mi vysvětlit, kde bydlí nebo předat telefonní číslo, samozřejmě až na výjimky. Podobnou zkušenost jsem měla i Romů, byť mí romští participanti častěji znali řadu ne-Romů, hlavně kvůli jejich veřejným funkcím, tedy věděli například, kdo je fotbalový trenér, zástupkyně ředitele školy a podobně.

1.4 Předporozumění

Předporozumění tématu mé diplomové práce začíná už doma v Česku. Sama bydlím na vesnici a dlouhodobě se angažuji ve spolkovém životě, nově i v komunální politice. Terén tedy pro mě nebyl neznámý, Skutce jsou podobné velikosti jako vesnice, odkud pocházím. Fakt, že pro mě vesnické prostředí ani angažovanost ve veřejném životě nejsou neznámé, mi pomohlo v lepší orientaci v prostředí a v lepším pochopení mnoha výpovědí mých participantů, zároveň jsem u sebe ale pozorovala jistou *slepotu*. Některé skutečnosti popisované mými participanty, které jsem důvěrně znala z domova, mi připadaly příliš normální a přirozené na to, abych jim věnovala pozornost. Například jako členka vesnického spolku vím, že je často obtížné vyjednat s obecním úřadem finanční podporu na činnost. Považovala jsem to za ne zcela neobvyklé a participanti mi tento jev mnohokrát popisovali, aniž

bych mu přikládala zvláštní význam. Až po nějaké době mi došlo, že i tyto popisované zkušenosti participantů jsou hodné mé výzkumnické pozornosti, a že skrze ně dokonce mohu pochopit některé klíčové vztahy. Podpora nebo ne-podpora určitého spolku ze strany obecního úřadu jistě říká mnoho o vzájemných vztazích a o vůli radnice činnost spolku podporovat. Znalost prostředí a má blízkost k výzkumnému tématu mě tedy ve výsledku vedli k větší obezřetnosti a k většímu přezkoumávání mých předporozumění.

Další významné předporozumění mi přinesla kniha *Etnografie sociální mobility*. Její autoři provedli výzkum ve čtyřech slovenských vesnicích, ne nepodobných vesnici, ve které jsem prováděla výzkum já. I ve vesnicích popisovaných v této knize žijí Romové, kteří nenaplňují běžné stereotypy o lidech žijících na okraji společnosti (Šotola, Rodríguez Polo a kol., 2016), podobně jako ve Skutcích. Před první návštěvou Skutců jsem skrze tuto knihu a v ní popsané případy vesnic získala poměrně plastickou představu o tom, kam jedu. Pochopitelně jsem řadu mých předporozumění vzniklých na základě této knihy musela poopravit, ale i tak byla tato kniha mým nejzásadnějším uvedením do terénu.

1.5 Pohyb v terénu

Jednou ze skutečností, které jsem se před návštěvou terénu obávala, bylo, že se vzhledem k tématu svého výzkumu potřebuju pohybovat jak mezi romskými, tak mezi ne-romskými participanty. Přestože jsem se v knize *Etnografie sociální mobility* dočetla mnoho o vztazích romských a ne-romských obyvatel navštívených vesnic, nemohla jsem pochopitelně dopředu předpokládat všechny důsledky, které plynuly z pohybování se napříč romskou i ne-romskou částí. Dále, pocházím sice z vesnice, ovšem z vesnice, ve které žádní Romové nežijí a rozdělení na romskou a ne-romskou část obce, ve kterém se všichni skuteční obyvatelé umí pohybovat, mi bylo neznámé. Už prostorové uspořádání vesnice, absence společného vzdělávání dětí nebo společné účasti

na spolkových a kulturních akcích ukazuje, že vesnice je rozdělená na romskou a ne-romskou část nejen prostorově, ale i symbolicky. Pohybovat se v obou částech obce a přátelit se s Romy i s ne-Romy je tedy minimálně neobvyklé a rozhodně budící podezření.

Částečně jsem si těchto problémů byla vědoma a při mých prvních dvou návštěvách jsem bydlela v Michalovcích v penzionu. Toto ubytování mi zaručovalo jistou anonymitu, do Skutců přijíždí během roku množství turistů a ubytovat se v penzionu není nic neobvyklého. Participantům i ostatním lidem, kteří se mě dotazovali na důvod mého pobytu ve Skutcích, jsem vysvětlovala, že tématem mého výzkumu, je veřejná angažovanost žen na vesnici. Příliš jsem neakcentovala fakt, že můj výzkum se týká i rozdílů participace romských a ne-romských žen na veřejném životě, zároveň jsem ale nic takového nezastírala. Nechtěla jsem si uzavírat cestu k ne-romským participantům, kteří by se na mou výzkumnickou činnost možná dívali jinak, kdybych tuto skutečnost příliš zdůrazňovala.

Už při první dubnové návštěvě Skutců jsem při zdánlivě banální příhodě pochopila, že rozdělení vesnice na romskou a ne-romskou část a fakt, že nezapadám ani do jedné části a pohybuji se v obou, je skutečnost, se kterou se budu muset při výzkumu vyrovnávat. Ten den jsem byla u jedné romské participantky, která se opozdila na domluvenou schůzku. Její matka mě tedy poprosila, abych s malou dcerou participantky, Katarínou, zašla do romské školky vyzvednout Katarínina bratra. *„Tak jsme šli a byla tam ta ředitelka školky, se kterou jsem před tím dělala rozhovor. Bylo to divný, došla jsem tam s Katarínou a přišlo mi, že bylo hned poznat, na čí straně jsem a proč tam ve vesnici jsem (...). Přišla jsem s Katarínou za ruku, přitom před tím mi ředitelka vykládala, co si myslí o místních Romech... Celý mi to bylo docela divný a nepříjemný a měla jsem pocit, že jsem udělala něco špatně.“¹*

¹ Terénní deník, 20. 4. 2018.

Tehdy mi plně došlo, že můj pohyb v terénu a oslovování participantů k rozhovorům budou vyžadovat větší dávku opatrnosti, a že rozdělení vesnice na romskou a ne-romskou část budu muset respektovat. A to i přes nepříjemné pocity, které ve mě toto „respektování hranic“ vyvolávalo. Při mé druhé návštěvě Skutců v srpnu pořádala kulturně-sportovní komise posezení pro občany s kapelou a s vařením guláše, na které jsem se samozřejmě chystala přijít. Řekla jsem o tom jedné mé romské participantce a pozvala ji, aby šla se mnou: *„Zvala jsem Danku, aby šla se mnou, ona říkala, že by i šla. Teď přemýšlím, jaký to bude – jestli není běžné, aby Romové chodili na tyhle akce, jestli to bude v pohodě. Zároveň mám špatný svědomí, že si říkám – Danku je fakt super a hodně mi pomohla, ale co až mě tam někdo uvidí, že se bavím s Romkou a nikdo z bílých se mnou nebude chtít mluvit?“*²

Danka se mnou nakonec nešla, později mi říkala, že neměla čas. I bez toho ale jistě není žádným překvapením, že ve vesnici o velikosti Skutců se mezi lidmi brzy rozšířilo, že chodím dolů do *osady* a pořizuji rozhovory i s romskými participanty. Navíc, při mé třetí návštěvě Skutců jsem bydlela v romské části u jedné z mých participantek, což bylo přijímáno různě. Někteří ne-romští participanti nedávali najevo, že by moje bydlení v *osadě* bylo hodné pozornosti, jiní to komentovali pouze neutrálními větami typu: „Snad se Vám tam bydlí dobře“. Při rozhovoru v hospodě s ne-romskými participanty se mně někteří z nich snažili, jako cizince v jejich vesnici, vysvětlit, jak funguje rozdělení jejich obce, a že bych neměla do *osady* chodit a pořizovat rozhovory s Romy. *„Prostě se mi snažili vysvětlit, že to slušnej člověk nedělá. Tak mi to přijde, že se mě snaží disciplinovat, abych se chovala tak, jak se správněj bílej chovat má, chovají se ke mně jako k cizince, která neví, jak to u nich chodí a je třeba jí vysvětlit nějakou hierarchii.“*³ V tomto případě jsem přistupovala na jejich narrativ a ochotně dávala najevo neznalost místního prostředí. Moje překračo-

² Terénní deník, 3. 8. 2018.

³ Terénní deník, 7. 8. 2018.

vání místních sociálních norem tak bylo mezi ne-romskými participanty omlouváno mou neznalostí a naivitou.

Další reakcí na moje bydlení v *osadě* a setkávání se s romskými participanty byla snaha dozvědět se ode mě nějaké informace. Přednosta obecního úřadu ve Skutcích se tehdy chystal kandidovat na starostu a vzhledem k jeho absenci kontaktů na lidi z *osady* jsem pro něj byla vítaným zdrojem informací. *„Pak se mě přednosta vyptával na nějaký info o Romech, jestli jdou kandidovat, jestli by ho volili, co se tam řeší, co mi říkala paní Alena při rozhovoru a tak. Tak jsem mu nic neřekla, řekla jsem, že zatím skoro nic nevím, že jsem teď přijela. Tak mi říkal, pak mi povíš. Tak mě bere spíš jako jejich bílou infiltrátorku, jako člověka, co se mezi ně dostal a teď chtějí informace.“*⁴

Přestože se nad mým pohybováním napříč vesnicí mezi Romy i ne-Romy většinou podívovali mí ne-romští participanti, ani paní Aleně, u které jsem při mé třetí návštěvě vesnice bydlela, nebyla moje pozice zcela srozumitelná, byť samozřejmě věděla, jaké je téma mého výzkumu. Paní Alena měla poměrně dobrý přehled o tom, s kým jsem pořizovala rozhovory, nebo s kým jsem večer seděla v hospodě. Vzhledem k tomu, že jsem se stýkala i s lidmi, kteří byli mezi Romy ve Skutcích známí jako otevřeně rasističtí, si nejsem jistá, jak paní Alena tuto skutečnost přijímala: *„Možná ani paní Alena docela dobře nerozumí, jestli jsem s Romama, nebo s bílýma. Přijde mi, že tady si člověk prostě musí vybrat na čí je straně.“*⁵

1.6 Teoretické ukotvení

Při mém výzkumu jsem vycházela z intersekcioální teorie. Zásadní článek týkající se intersekcionality napsala Kimberlé Crenshaw v roce 1989. Crenshaw ve své analýze vychází ze situace černošských žen a píše, že právě na případu černošských žen se ukazuje, jak dominantní koncepty diskriminace

⁴ Terénní deník, 27. 8. 2018.

⁵ Terénní deník, 27. 8. 2018.

formují naše přemýšlení o znevýhodnění, kdy máme tendenci znevýhodnění připisovat pouze jedné centrální kategorii. Situace černošských žen je často opomíjena jak ve feministických teoriích, tak v antirasistických programech, jelikož obě tyto teorie jsou založeny na oddělených množinách zkušeností, které ne vždy reflektují vzájemné působení genderu a rasy. Crenshaw píše, že intersekcionalní zkušenost je něčím víc, než jen pouhým sečtením rasismu a sexismu, a že nestačí černošské ženy jen zahrnout do už existujících feministických teorií a antirasistických politik, ale je třeba nalézt nový analytický nástroj. A tím je právě intersekcionalní teorie. (Crenshaw, 1989).

Intersekcionalní teorie tedy tvrdí, že chceme-li analyticky uchopit diskriminaci, nestačí vycházet jen z jedné centrální kategorie, například z genderu, rasy, sexuální orientace nebo třídy, ale je třeba vzít v potaz to, jak se spolu jednotlivé kategorie ovlivňují a proplétají.

Patricia Hill Collins popisuje intersekcionalní teorii jako paradigma, které chápe rasu, třídu, gender, sexualitu, etnicitu, věk a další kategorie jako kategorie, které vzájemným provázáním tvoří mocenský systém. Ve své knize *Black sexual politics: African Americans, Gender and the New racism* se důkladněji zaměřuje na kategorie genderu, rasy a sexuality, aniž by chtěla popírat důležitost ostatních kategorií. Staví gender, rasu a sexualitu do centra své analýzy, aby zvýraznila jejich provázání a skrze ně nově ukázala, jak je systém všech kategorií propojený (Collins, 2004).

Podobně jako si Patricia Hill Collins zvolila ke své analýze pouze několik kategorií, i já jsem si do své práce vybrala pouze dvě, gender a etnicitu. Učinila jsem tak jednak vzhledem k rozsahu své práce, který mi nedovoluje podat vyčerpávající analýzu všech pojmů. Hlavní důvod byl ale podobný, jak ho popisuje Collins, tedy snaha skrze dvě vybrané kategorie ukázat, jak jsou kategorie navzájem propojeny. Pokud zahrneme do analýzy více kategorií než jednu, můžeme odhalit skutečnosti, které by nám soustředění se pouze na jednu kategorii nepřineslo. Tedy, jinými slovy, pokud by byl můj

výzkum zaměřen pouze na zapojení žen do veřejného života bez důrazu na etnicitu, nebo pouze na zapojení Romů do veřejného života bez důrazu na gender, nikdy bych nedokázala popsat komplexní zkušenost, kterou zažívají romské ženy při své veřejné angažovanosti.

Při užívání konceptu genderu vycházím z pojetí feministické teoretičky Judith Butler, tak, jak ho popisuje v knize *Gender Trouble*. Avšak, klíčové dílo k ustanovení pojmu gender napsala Ann Oakley v roce 1972. V knize *Pohlaví, gender a společnost* zavádí Oakley distinkci mezi pohlavím a genderem, přičemž pohlaví definuje jako biologický termín, kdežto gender jako pojem psychologicko-kulturní. Píše, že být mužem nebo ženou je stejně tak záležitostí oblečení, gestikulace, povolání, sociálních sítí a osobnosti, jako záležitostí vzhledu genitálií. Mezi genderem a pohlavím vidí Oakley jasnou dělící linii, pohlavní rozdíly mohou být „přirozené“, kdežto genderové rozdíly jsou záležitostí kultury (Oakley, 1985).

Butler, narozdíl od Oakley, nevidí jasnou dělící čáru mezi genderem a pohlavím a považuje toto oddělení za logicky nekonzistentní. Pohlaví je podle Butler také kulturně konstruováno, stejně jako gender. Odmítá definovat gender jako kulturní interpretaci pohlaví, jelikož pohlaví samo je genderovanou kategorií a i definování pohlaví vědeckými diskurzí je plně zakotveno v genderovaném světě. Zároveň Butler pojímá gender jako akt jednání a píše, že gender má performativní povahu. Gender tedy neustálým opakováním neustále vytváříme, zkrátka znova a znova performujeme. Ovšem, i tato performance má jasně daná pravidla a není zcela svobodná, gender performujeme na základě daných diskurzů, kultury a stávající genderové hierarchie (Butler, 1999).

Při užívání pojmu etnicita se držím definice Thomase Hyllanda Eriksena. Eriksen vymezuje etnicitu jako pojem, který odkazuje k aspektům vztahů mezi jakýmkoliv skupinami, které jsou nahlíženy jako odlišné, a to jak vlastními členy, tak i ostatními (Eriksen, 2008). Koncept etnicity počítá

s premisou, že skupiny a identity se nevytvářejí v izolaci, ale vyvíjejí se ve vzájemném kontaktu. Přítomnost kulturních rozdílů mezi dvěma skupinami není rozhodující, záleží na tom, zda mezi dvěma skupinami existuje alespoň minimální vzájemný kontakt a zda mezi členy skupin panuje přesvědčení, že „ti druzí“ jsou kulturně odlišní. Etnicita je tedy aspekt sociálního vztahu mezi osobami, které spolu vstupují do kontaktu a považují se za odlišné od členů ostatních skupin (Eriksen, 2012).

Ve své práci jsem se pro pojmenování etnicity participantů rozhodla užívat pojmy *Romové* a *ne-Romové*. Moji participanti v běžné řeči používali dichotomii *Romové* a *bílí*, nebo *cigáni* a *bílí*. Slovo *cigáni* neužívám vzhledem k jeho negativním konotacím, a slovo *bílí* mi připadá podobně zavádějící. *Romové* a *ne-Romové* je tak nejméně konfliktní pojmenování, které ale zároveň přesně vystihuje dichotomii obou skupin.

Další ideová východiska k mé práci mi poskytla kniha *Etnografie sociální mobility*. Autoři této knihy se vymezují vůči dominantním diskurzům, které Romy vykreslují jako žijící v radikální segregaci a extrémní chudobě. Byť připouštějí, že toto vnímání je do jisté míry oprávněné, neukazuje realitu Romů na Slovensku v celé šíři. Skrze tuto knihu se autoři snaží upozornit na diverzitu životních situací slovenských Romů a ukázat, že ne všichni slovenští Romové žijí v dřevěných chatrčích bez elektřiny, jak je nám často zkratkovitě překládáno (Šotola, Rodríguez Polo a kol., 2016).

Šotola a Rodríguez Polo nepopírají, že slovenští Romové vykazují některé společné socio-ekonomické charakteristiky, jako například nízké příjmy, časté vyloučení z pracovního trhu nebo nízký podíl populace s vyšším vzděláním. Zároveň také všichni čelí strukturální marginalizaci a rasismu. Nicméně, současně ne všichni žijí v absolutní chudobě a to nejen výjimeční jednotlivci, ale celé skupiny „obyčejných“ lidí a právě tyto příklady sociální mobility a strategie zvládání strukturální tlaků jsou předmětem jejich zkoumání (Šotola, Rodríguez Polo a kol., 2016).

I Skutce jsou lokalitou, která neodpovídá obrazu místa, kde žijí Romové, jak ho vykreslují dominantní diskurzy. Výběr takové lokality byl zcela záměrný a vědomý. Mým výzkumným záměrem totiž je, kromě zmapování veřejné angažovanosti žen na venkově s důrazem na interseksionalitu, navázat na práci Šotoly a Rodrígueza Pola a doplnit monotematické vykreslování slovenských Romů o nové příklady.

Stejně jako dominantní diskurzy produkují obraz Romů jako těch, kteří žijí v chudobě v dřevěných chatrčích, existuje i narativ o romských ženách a vztazích v romských rodinách. Kniha *(Ne)rovnosti v romských rodinách* je ukázkovým příkladem častého narativu o romských ženách a jejich postavení v rodině. Hlavním záměrem této knihy je popsat, jak romská žena prožívá své ženství v celospolečenském kontextu a v rámci své rodiny (Kajanová a kol., 2015), výzkum byl prováděn ve třech krajích České republiky.

Autoři předkládají obraz romských rodin jako tradičně vztahově uspořádaných, kde emancipace žen není rozvinutá v takové míře jako v majoritní společnosti, byť nepopírají, že k určitým posunům dochází. Stále však poukazují na výrazné odlišení ženských a mužských prací v domácnosti, na to, že je ženám přisuzována tradiční role v domácí sféře, starání se o bydlení a péče o děti. Hierarchii rodinných vztahů a nedostatečnou emancipaci romských žen vysvětlují autoři skrze historický pohled, kdy žena v romské rodině byla donedávna považována za bytost menší důležitosti, určenou hlavně k tomu, aby se starala o děti a obstarávala jídlo a domácnost (Kajanová a kol., 2015).

Autoři předkládají generalizující pohled na genderové uspořádání romské rodiny, nezohledňují individuální rozdíly, historický pohled na uspořádání romské rodiny nijak nedatují a přenášejí ho i do současnosti. Porovnání rodinného uspořádání s „majoritou“ je vágní a nevychází z konkrétních dat. Vykreslují romské rodiny a genderové vztahy v nich jako tradiční a stále odolávající změnám v okolním světě. Výzkumníci se soustře-

dí na odlišnost Romů a nereflektují ani základní diverzitu, která existuje v celé společnosti, a stejně tak mezi Romy, například sociální třídu nebo věk.

Při tvorbě výzkumného tématu, ani během sběru dat a jejich analýzy jsem na tento esencialistický pohled na romské ženy nepřistupovala. Množství různých rodinných uspořádání a uspořádání genderových vztahů mezi Romy ve Skutcích vykazovalo mnohem větší diverzitu a kdybych na svůj výzkumný terén uplatnila toto prizma „tradiční romské rodiny“, nikdy bych nedokázala postihnout všechny individuální rozdíly, kterých jsem byla v terénu svědkem.

I romské ženy překračují domácí sféru a sjednocují se a aktivizují. Například občanské sdružení *SPOLU Slovensko* se zabývá zlepšováním vztahů mezi Romy a ne-Romy a v poslední době se věnuje zejména romským ženám a dětem a cílem jeho činnosti podpora rovnosti mezi Romy a ne-Romy a mezi muži a ženami (spolu-Slovensko, 2019). V rámci tohoto sdružení vznikla v roce 2013 skupina *Agentky rovnosti*, jejímž cílem je aktivizovat romské ženy na Spiši, sjednocovat je a podporovat jejich rozvoj. Mezi členy této iniciativní skupiny jsou jak romské ženy, tak i ne-romské ženy a muži.

O romských ženských aktivistkách ve střední a východní Evropě píše i Debra L. Schultz. Schultz mezi romskými aktivistkami v této oblasti pracovala, konkrétně v organizaci *Roma Women's Initiative*, a věří, že romský feminismus je něco, čemu bychom měli věnovat pozornost, jelikož v poslední době romské ženy zvedly témata vícečetné diskriminace založené na rase, genderu a třídě v souvislosti se vzděláváním dívek, přístupem ke zdravotní péči, segregovanými porodními odděleními nebo nucenou sterilizací. Romské ženy dokázaly začít řešit lidskoprávní témata a to i přesto, že čelí rasismu, chudobě, segregovanému školství a sociální marginalizaci (Schultz, 2012).

Skrze dva výše uvedené příklady chci ilustrovat, byť pochopitelně nepodávám vyčerpávající výčet romských ženských iniciativ, že vidět romské ženy pouze v tradiční ženské genderové roli, tedy v domácnosti, s dětmi

a podřízenou muži, je zásadní generalizování, které neodpovídá mnohem pestřejší realitě.

2 Výzkumná část

2.1 Anonymizace a etika výzkumu

Jméno obce, místních částí i jména jednotlivých participantů jsou změněna a vybrána náhodně. Zároveň jsem kvůli anonymizaci zasadila obec i do jiného slovenského regionu. Při místním popisu vesnice i představování participantů uvádím jen ty informace, které jsou důležité k pochopení celkového kontextu. Plán vesnice na Obr. 1 je také částečně anonymizovaný, aby bylo zabráněno identifikaci vesnice. Zároveň jsem kvůli důsledné anonymizaci nucena neuvádět i některé informační zdroje, které jsem ve své práci využila, konkrétně web obce, knihu vydanou k jejímu výročí a informační brožury.

Všichni mí participanté byli seznámeni s tématem mého výzkumu a věděli, že bude publikován jako diplomová práce. Od všech participantů jsem dostala verbální souhlas s nahráváním rozhovoru a zaručila jsem jim anonymizaci, čímž je chráním před možnými následky plynoucími z jejich výpovědí. Některé neformální rozhovory nebo jen krátké rozmluvy jsem nenahrávala a spolehla jsem se pouze na své terénní poznámky, ovšem i ti participanté, kteří nahrávání nebyli, dostali informace o charakteru mého výzkumu.

2.2 Představení lokality

Výzkum probíhal v obci Skutce, která leží ve východním Slovensku v regionu Šariš. Historicky se skládá ze dvou samostatných obcí, Skutců a Michalova, které byly sloučeny v roce 1924. V obci žije necelých dva tisíce obyvatel, z toho asi jedna třetina Romů. Romové žijí na okraji vesnice, v části nazývané *osada* nebo *kolonie*.

Skutce jsou v dobré dojezdové vzdálenosti k větším městům a obec zde v nedávné době začala nabízet pozemky k prodeji. Díky těmto skuteč-

nostem se v poslední době obec rozrůstá o nové obyvatele, kteří se z blízkých měst stěhují na vesnici a staví si zde rodinné domy. Při procházce vesnicí si nelze nevšimnout mnoha nově vzniklých ulic.

Obec má dobré železniční spojení do blízkých větších měst, navíc leží poblíž turisticky atraktivní lokality a nabízí pro turisty množství ubytovacích kapacit. Ve vesnici nechybí ani běžné služby, je v ní obchod, pošta, dvě hospody, základní škola a dvě mateřské školy a kulturní sál.

2.3 Představení participantů a participantek

Starostka

Starostka vykonává tuto funkci už od roku 1994 a během svého starostování získala několik ocenění a také vystudovala vysokou školu, právo a politologii. Nepochází se Skutců, ale dlouhodobě zde žije. Je rozvedená a má dvě dcery.

Danka

Skutce jsou její rodnou obcí, pracuje jako kuchařka v hotelu. Žije v jednom z nově postavených nízko standartních bytů v romské části vesnice se třemi dětmi a manželem. Danka byla mojí klíčovou informátorkou, která mi pomáhala se orientovat ve vesnici a zprostředkovala mi další kontakty.

Alena

Alena je Dančina matka a žije v rodinném domě ve Skutcích nedaleko Dan-ky. Pracuje jako komunitní pracovnice v blízkém okresním městě. Ve volbách v roce 2014 neúspěšně kandidovala na starostku a zastupitelku za stranu RIS (Romská iniciativa Slovenska). Je rozvedená, má čtyři dospělé dcery.

pan Klimko

Žije v rodinném domě ve Skutcích se svojí manželkou a je předsedou místního KST (Klub Slovenských turistů). Ve volebním období 2014-2018 byl čle-

nem zastupitelstva a členem kulturně-sportovní komise, ve volbách v roce 2018 znova nekandidoval.

Kamila

Pochází ze Skutců a nyní žije v rodinném domě se svým manželem a dětmi v jedné z nově vzniklých ulic. Pracuje jako učitelka v mateřské školce ve Skutcích, v minulosti byla členkou kulturně-sportovní komise. Nyní je vedoucí kostelního sboru.

paní Baránková

Pracuje v místním polnohospodářském družstvu, pochází ze Skutců a žije zde v rodinném domě s manželem. Je dlouhodobě členkou místního spolku drobnochovatelů a ve volbách v roce 2018 neúspěšně kandidovala do obecního zastupitelstva.

Viera

V současné době žije a pracuje v Bratislavě, do Skutců se pravidelně vrací k rodičům a ráda by se vrátila natrvalo. Je vedoucí místního skautského oddílu. Ve volebním období 2014-2018 byla členkou kulturně-sportovní komise. V roce 2014 neúspěšně kandidovala do obecního zastupitelstva, při další kandidatuře v roce 2018 už byla zvolena a je také členkou kulturně-rozvojové komise.

Stano

Žije ve Skutcích v nízko standartním bytě v romské části vesnice, je vdovec. Je aktivním členem místního fotbalového družstva. V roce 2010 i 2014 neúspěšně kandidoval do obecního zastupitelstva, v roce 2018 kandidoval znova, taktéž neúspěšně. Ve volebním období 2014-2018 byl členem sociálně-přestupkové komise.

Milada

Žije ve Skutcích v rodinném domě v romské části vesnice se svým manželem a dětmi. Pracuje na skuteckém obecním úřadě jako terénní pracovnice, od roku 2013 je členkou sociálně-přestupkové komise. V roce 2018 začala v obci vést romský taneční soubor.

paní Gašparová

Pracuje jako zástupkyně ředitele v místní základní škole. Od roku 1990 do roku 1998 byla členkou obecního zastupitelstva, později už nekandidovala. Nyní se pravidelně věnuje výzdobě kostela. Žije v rodinném domě s manželem, má dospělé dcery.

Irena

Pracuje v místní základní škole jako uklízečka, v minulosti byla členkou školské rady. Žije v rodinném domě v romské části vesnice s dětmi a manželem.

paní Zajacová

Do Skutců se přistěhovala nedávno a žije zde v rodinném domě s manželem a dětmi v nově vzniklé zástavbě. Pracuje jako učitelka v blízkém okresním městě. V roce 2014 založila v obci občanské sdružení Fiat lux, rok poté sdružení získalo vlastní prostory a nyní pořádá řadu akcí pro místní obyvatele.

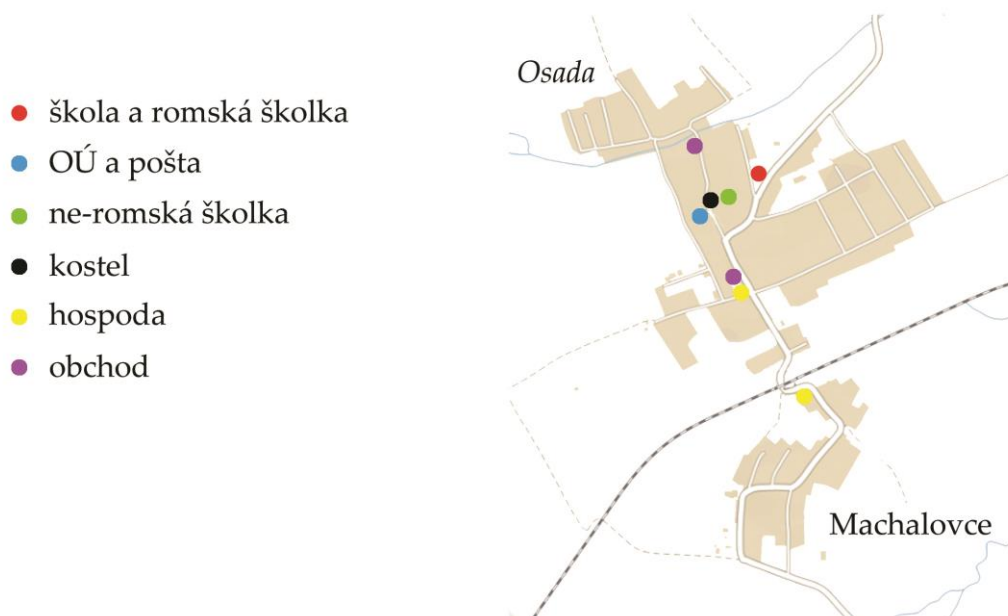
pan Rys

Nepochází ze Skutců, ale nyní žije v nově vzniklé lokalitě i s manželkou a dětmi. Je trenérem místního žákovského fotbalového družstva, ve volbách v roce 2018 byl zvolen zastupitelem a je členem kulturně-rozvojové komise.

2.4 Prostorové rozčlenění vesnice

V této části důkladně popíšu jednak prostorové rozčlenění vesnice a v návaznosti na něj i symbolické rozdělení vesnice na romskou a ne-

romskou část, což je rozdělení, které je obyvateli Skutců výrazně prožíváno a artikulováno. Zaměřuji se zejména na každodenní život a instituce, služby a místa, se kterými skuteční občané přicházejí běžně a často do kontaktu.

Obr. 1 – Plán vesnice.

Podle schématického plánu je vidět, že vesnici dělí na dvě části železniční koleje, na jedné straně leží dříve samostatná obec Michalov, na druhé straně Skutce. Na okraji vesnice leží romská část, která není urbánně oddělena, ale plynule navazuje na vesnickou zástavbu a domy romských obyvatel těsně sousedí s domy ostatních vesničanů. Zároveň ve Skutcích vznikly tři nové lokality, kde postupně vyrůstají rodinné domy. Obci se podařilo nabídnout mnoho pozemků na prodej a tak se do nových částí stěhují jak mladí místní se svými nově vzniklými rodinami, ale často také obyvatelé okolních měst a vesnic. Většina služeb a institucí je lokalizovaná ve středu vesnice na hlavní ulici, v jedné budově sídlí obecní úřad a pošta, poblíž je obchod, školka a restaurace, ve vedlejší ulici se v jedné budově nachází škola a druhá školka.

I když se Skutce historicky skládají ze dvou obcí, rozdělení na Skutce a Michalov není zásadně prožíváno. Co je ovšem zjevné a participanty často artikulované, je rozdělení na ne-romskou část vesnice a *romskou osadu*. Slovní spojení *romská osada* není neutrální a má zjevně negativní konotace, při jeho vyslovení si jistě mnozí vybaví nuzná neuspořádaně postavená obydlí z vlněného plechu, nevyhovující hygienické podmínky a všudypřítomnou chudobu a vyloučení. Skutecká *osada* takto nevypadá, většina domů jejích obyvatel je srovnatelná s domy postavenými v ne-romské části vesnice. I tak se ale romské části vesnice stále říká *osada*, toto označení používají ne-romští obyvatelé zcela neproblematicky, romští obyvatelé tento termín sice také používají, ale často s vysvětlujícím komentářem, že skutecká *osada* není skutečná *romská osada*, ale pravděpodobně z důvodu absence jiného označení na tento termín s výhradami přistupují. V této práci romskou část vesnice také nazývám *osadou*, ovšem s vědomím problematickosti a negativního vyznění tohoto termínu a proto používám kurzívu.

I když romská část vesnice není *romskou osadou* s negativními charakteristikami, jaké jsou nám často předkládány v médiích, zůstává stále oddělenou od ne-romské části Skutců. Žádný skutečný Rom nemá postavený dům mimo *osadu* a infrastruktura romské části není srovnatelná s infrastrukturou ne-romské části. V některých místech chybí asfaltové silnice a je zde pouze hliněná cesta, nejsou zde chodníky pro pěší, odstavné pruhy pro auta ani žádné dopravní značky. Do *osady* ne-romští obyvatelé nechodí, až na výjimky, jako jsou sociální pracovníci zaměstnaná na skuteckém obecním úřadě nebo turisté. Skrz *osadu* totiž vede cesta na vyhledávanou turistickou lokalitu. Do skutecké *osady* vede jedna hlavní přístupová cesta a jedna boční vedlejší, a osada je místo, kde vesnice končí a silnice dále nepokračuje, kromě turistické stezky. V *osadě* nejsou lokalizovány služby občanské vybavenosti, jako obchod, škola a podobně.

V *osadě* je plyn, kanalizace i elektřina a vše bylo zavedeno ještě dříve, než nahoře ve vesnici. V roce 2013 bylo postaveno dvacet čtyři nízko standardních bytových jednotek a v nejbližším místě *osady* tak vznikla celá nová ulice. Za tuto stavbu získala obec Skutce dokonce cenu, 2. místo v soutěži ministerstva dopravy a výstavby. Ovšem ještě v roce 2018, kdy probíhal ve Skutcích můj výzkum, nebyl projekt zcela dokončený a domy neměly hotové fasády. Nahoře v obci je postavený jeden bytový dům, který má fasádu už od svého dostavění hotovou. Jedna z participantek rozdílný přístup k obecnímu bydlení glosuje takto: *„Je to v osade, je to na konci, nech je to tak, ako chce! Lebo keby tie sociálne byty boli niekde úplne na začiatku, tak to by starostka hneď dala do poriadku, lebo je to na očiach. Ale tu to nie je na očiach, takže je to každému jedno.“*⁶

Jak bylo výše napsáno, romská část není oddělena urbánně, v jiných ohledech však zcela jistě oddělena je. Už při první návštěvě Skutců jsem zaznamenala kontrast mezi velkorysími pozemky v nových lokalitách, na které se pohodlně vejde velký rodinný dům a ještě zbyde místo na zahradu. V romské části vesnice jsou domy naopak namačkané na sebe a nové stavby často vznikají na zahradách přilehlých k už postaveným domům. Důvodem je nemožnost, aby obyvatel *osady* získal pozemek nahoře ve vesnici. Obec prodává pozemky v nových lokalitách, ale ne každému, ne Romům, jak vysvětluje participantka Milada: *„Nie, ona ti tam nedá. Starostka ti nedá pozemok. Nedá. Lebo reálne, keď máš peniaze, ty si pozemok môžeš kúpiť, keď chceš. A ona nedá, lebo ty keď ideš za ňou a pozemok, ona ti automaticky povie, že tu dole. Ale teraz je problém, lebo ja som sa chcela informovať u nejakého odborníka, čo sa týka pozemkov, lebo ona také isté sumy dáva, ako v dedine, dáva aj tu v osade.“*⁷

Mimo romskou *osadu* v této vesnici tedy žádný Rom nebydlí, přestože se řada z nich snažila koupit pozemek nahoře ve vesnici. Snahy končily neú-

⁶ Milada, 2. 8. 2018.

⁷ Milada, 2. 8. 2018.

spěchem, romským zájemcům o pozemek byla řečena mnohem vyšší cena, nebo pozemek náhle už nebyl k prodeji a případný romský kupující tedy svou žádost stáhnul. Strategie, jak zabránit Romům v nastěhování se do vesnice, popisuje i starostka na obecním zastupitelstvu: „Starostka říká, nebojte se, já je sem nepustím, byli tu takoví, co chtěli pozemek v dědině, nedám, i když si koupí, tak vyměníme, aby byli dole.“⁸

Jedna z participantek, která bydlí na kraji osady a její dům sousedí s domy ne-romských vesničanů, taktéž popisuje problémy se soudy během stavby domu a nastěhování: „Ja tu, čo sme ešte blízko pri osade, tu keď sme stavali dom, keď sa dozvedeli tu, naši susedia, okolie, bieli... že ide tu bývať Róm(...) A už som mala problém, viete aké hádky.“⁹

Oddělení romské a ne-romské části vesnice se neprojevuje jen v bydlení, ale i v institucích, ve škole a ve školkách. Ve vesnici je církevní škola pro první i druhý stupeň, ale navštěvují ji jen romské děti až na výjimky, které jsou v řádu jednotlivců. V posledních letech se tato škola stala z většiny romskou. Ne-romští rodiče vozí děti do školy do nejbližšího okresního města. Nově přistěhovaní obyvatelé své děti do místní školy také nezapisují, někteří to vysvětlují tak, že je pro ně pohodlnější vzít děti autem do města, ve kterém pracují nebo tím, že děti nechtěli dávat do školy ve Skutcích, když už si zvykly na školu, do které chodily, ještě než se přestěhovaly.

Dříve ale chodily romské i ne-romské děti do školy společně. Pak začalo ne-romských dětí ve vesnici celkově ubývat a ve třídách, kde ne-romské děti dříve převažovaly, začaly převažovat ty romské, a proto začali někteří rodiče překládat své děti ze Skutců do škol ve městě. Tak ne-romských dětí postupně ubývalo, až začala být škola navštěvována pouze romskými dětmi. Zástupkyně ředitele školy popisuje, že svou nejmladší dceru také přeložila do školy do města: „No a teraz, nenecháte, ja vám poviem svoj názor, nenecháte...

⁸ Teréní deník, 27. 8. 2018.

⁹ Irena, 29. 8. 2018.

ja som tu tiež mala dievčatá, tá najstaršia v 92 začala, takže to ešte bola medzi bielymi, ale tie dve mladšie, čo boli, tých Rómov bolo viac, 8 alebo 10 bolo Rómov a 6 alebo 7 bielych asi. No a 4 sa potom zobrali do mesta a zostala tam moja dcéra a ešte jedno dievčatko. No nechali by ste ju tam?“¹⁰.

Kvantitatívny hľadisko soužití ne-romských obyvateľ Skutců s Romy se ve výpovědích participantů objevovalo opakovaně a popis situace ve škole je jedním z příkladů. Dokud ve třídách převažovali ne-romské děti a romských byla výrazná menšina, bylo pro ne-romské obyvatele akceptovatelné, aby vzdělávání probíhalo společně. Jakmile začalo být romských dětí ve třídě více, až začaly převažovat, ne-romští rodiče začali své děti překládat do škol ve městě. Stejně situaci popisoval i trenér místního fotbalového družstva, kterému se do družstva chtělo přihlásit mnoho romských chlapců. Trenér je odmítl a později mi to vysvětlit takto: *„Že toľko ich nezvládne, lebo sú takí temperamentní, ale keď je ich málo, je to v pohode.“*¹¹. S tím samým jevem se při svých výzkumech ve slovenských vesnicích setkával i Josef Kandert, který píše, že kvantitatívny hľadisko hrálo důležitou roli pro určování dobrých nebo špatných vztahů ne-Romů s Romy v minulosti i v současnosti. *„ Kvantifikovat početní hranici pro rozlišení dobrého a špatného soužití se nepodařilo. (...) Pokud se podařilo nějaký počet od informátorů získat, tak se lišil jak podle informátorů, tak podle lokalit“*, píše Kandert (Kandert, 2004).

Ne-Romové dokáží s Romy koexistovat, pokud počet Romů ve skupině nepřesáhne určitou hranici, tato hranice není jasně definovaná a v situacích se liší. Je však jisté, že ne-Romů musí být většina. Malý počet Romů ve skupině pak slouží ne-Romům vytváření narativu o nediskriminaci a bezproblémovém soužití. Mohou deklarovat, že nejsou rasisté, neboť Romové tvoří určitou část jejich skupiny, zároveň však přístup Romů do skupiny a jejich počet v ní různými strategiemi omezují.

¹⁰ Paní Gašparová, 29. 8. 2018.

¹¹ Pan Rys, 5. 8. 2018.

Zástupkyně ředitele popisuje, že někteří ne-romští rodiče by své děti rádi poslali do místní školy, ale jen za podmínky, že by se nevzdělávaly s těmi romskými „Teraz tu veľa rodičov bolo takých, ktorí mali záujem, že by tu prišli ich deti do školy. Pretože tu teraz nastupuje do školy aj 15, 20 detí, bielych. A my by sme boli ochotní spraviť aj tak, že by bolo dvojsmenné vyučovanie, že by sme to striedali ráno a po obede.“¹²

Oddělené vzdělávání romských a ne-romských dětí začíná už v předškolním vzdělávání. Ale zatímco škola začala být čistě romská teprve nedávno, dvě školky ve Skutcích fungují už dlouho. Školka pro ne-romské děti vznikla v roce 1947, druhá školka pro romské děti se otevřela v 60. letech. Romská školka se dříve nacházela v *osadě*, fungovala v nevyhovujících podmínkách a bez tekoucí vody. Pak se romská školka přesunula do budovy základní školy. Současná starostka Skutců chtěla školky sloučit, ale ne-romští rodiče se proti tomuto rozhodnutí postavili a tak fungují dvě oddělené školky dál: „Ale chceme to zlúčiť, akože bude jedna riaditeľka, aj som teraz myslela, že ich tam dám, lebo je väčšia škôlka rómska a málo detičiek, máme málo detičiek v rómskej škôlke, máme na jednu triedu. Že ich zlúčim, dám dokopy a niektorí rodičia sa postavili, že nesúhlasia s tým.“¹³

Nikde sice není řečeno, že by romské dítě nesmělo navštěvovat ne-romskou školku, nebo naopak, ale praxe je taková, že předškolní vzdělávání skutečně funguje odděleně a participantů běžně používají pojmy *romská školka* a *bílá školka*. I když neexistují legální mechanismy, které by zabránily romským rodičům přihlásit své děti do skutečné ne-romské školky, fungují jiné strategie, které sice nejsou otevřeně diskriminační, ale ve výsledku k segregaci vedou: „Mali sme takí jeden prípad, prišla jedna rómska mamička opýtať sa do našej materskej škôlky, že by chcela dieťa do našej materskej škôlky. Nemôžete diskriminovať, musíte prijať, hej, ale ako že naozaj nemáme problém s tým.

¹² Paní Gašparová, 29. 8. 2018.

¹³ Starostka, 2. 8. 2018.

A vravíme, že áno, že v poriadku, že nemáme problém. No a na nástenke sme mali vypísané také finančné poplatky, koľko sa platí za stravu, za mesiac... mesačný a denný tam je. A ona si tam číta a vraví, že tu dennú, videla sumu euro dvadsať a pýta sa, to je na celý mesiac poplatok a my že nie, že to je denný poplatok.“¹⁴ Romská maminka tak z finančných dôvodů svoje dítě do ne-romské školky nezapísala.

Dalším místem, kde se skutecké rozdělení na Romy a ne-Romy až donedávna projevovalo, byla místní hospoda. Ve Skutcích jsou dvě, jedna leží v původním Michalově a druhá v centru obce poblíž obecního úřadu. Hojněji je navštěvovaná druhá jmenovaná a vzhledem k tomu, že je u ní i jediné dětské hřiště ve vesnici a že se v ní celodenně vaří, je místem setkávání skuteckých občanů různého věku i postavení. Ovšem ještě před několika lety byl vstup do restaurace vázán na klubové karty, které vlastnili jenom ne-Romové. *„Bolo to na klubové karty a nechceli tam pustit vôbec Rómov. Tak tri roky dozadu. (...) Proste tam bolo napísané, vstup iba na klubové karty, to bolo len akože, aby tam nechodili cigáni. Skôr v bare nás pustili v meste niekde ako tu. Tu nebola šanca.“¹⁵*

Tuto praxi nepopisuje jen romská participantka, ale z opačné strany mi byla vysvětlena i ne-romským participantem, shodou okolností přednostou obecního úřadu: *„Říkal – a teď už nám chodí Romové i do té spodní hospody. Dřív jsme to měli jako klub, měli jsme kartičku jako členové a Roma jsme tam prostě nevzali.“¹⁶*

Romové dnes už do hospody chodí, i tak ale existují rozdíly. Pokud jsem seděla v hospodě u jednoho stolu s Romy, servírka po nás chtěla vždy zaplatit po každé objednávce. Pokud jsem seděla s ne-Romy, platili jsme vždycky až při odchodu. A také se ne vždy přítomnost Romů obejde bez po-

¹⁴ Kamila, 30. 8. 2018.

¹⁵ Danko, 7. 8. 2018.

¹⁶ Terénní deník, 4. 8. 2018.

známek ne-romských návštěvníků hospody: „*Ja som s kolegyňami z roboty išla hore na pivo. (...) A tam nadával, že cigáni dačo a tak, a také narážky mal blbé. A to som ho ani dobre nepočula, sedela som chrptom, a to oni mi hovoria, nerob si z toho. Ja som im hned' povedala, že to mám na háku. Ale potom som sa otočila, som sa na nich pozrela takým pohľadom a on už stíchol.*“¹⁷

Rozdělení vesnice na romskou a ne-romskou část, každou s jinými standarty, podporuje i to, že do *osady* nechodí pošta. Obyvatelé z *osady* si své dopisy musí sami vyzvedávat na poště na obecním úřadě. Romská terénní pracovnice Milada, zaměstnaná na obecním úřadě ve Skutci, se snaží tuto praxi změnit a aktivně komunikuje *Slovenskou poštou*. V době mého výzkumu však tato situace nebyla dořešena a pošta v *osadě* dopisy neroznášela.

Výše popsané prostorové rozdělení vesnice na romskou a ne-romskou část se projevuje na různých úrovních a v různých institucích. I přesto je obec Skutce zmiňována jako dobrý příklad soužití ne-Romů s Romy, starostka obce byla dokonce oceněna v soutěži *Roma Spirit*, nominaci dostala za dlouhodobé a kontinuální zlepšování životní úrovně romských rodin, za intenzivní a prospěšnou práci s romskou komunitou a celkový rozvoj obce. Obec Skutce také dostala ocenění v soutěži *Dedina roka* a v brožuře, která představuje výherce soutěže, se píše, že obec do plánování dalšího rozvoje vesnice úspěšně zapojuje všechny skupiny obyvatelstva.

Obec Skutce i na svých webových stránkách píše, že místní Romové jsou v mnoha vědeckých studiích i celoslovenských médiích dávání za příklad celému Slovensku. Publikace vydaná k výročí obce Skutce v kapitole *Rómovia* vypočítává úspěchy a ocenění skutečných Romů v různých soutěžích a jejich spolkové aktivity. Zmiňuje i to, že Václav Havel po svém zvolení navštívil skutečné Romy a byl místními informován, že zde vedle sebe žijí Romové i ne-Romové už od časů první republiky ve shodě.

¹⁷ Danko, 7. 8. 2018.

Ne-romští participanti mi také sdělovali, že místní Romové jsou bezproblémoví a že společné soužití je na dobré úrovni. „*Aj moje deti mi povedali, tí naši Rómovia, oni sú ako z tureckých telenoviel alebo seriálov. Oni strašne na seba dbajú, oni chodia ešte krajšie oblečení, krajšie učesani ako bieli, oni si na to potrpia, oni sú slušní, čistí. (...) A veľa z nich pracuje. A chodí do zamestnania a chodí do škôl.*“¹⁸ Bezproblémové soužití a dobré vztahy jsou ale často pouze deklarativní, jedná se o narativ, který ne-romská část obce artikuluje navenek, a který má za cíl ukázat vesnici i její obyvatele v co nejlepším světle. Je jisté, že ne všechno je tak růžové, jak ne-romští participanti sdělují, a že jejich slova ne vždy korespondují s jejich činy.

Výpovědi Romů nejsou do tohoto narativu zahrnuty, je to obraz, který vytváří ne-romská populace vesnice. Romští participanti se při rozhovorech k tomuto vytvářenému obratu vyjadřovali a jejich pohled byl zcela jiný.

*„Vieš, oni rozprávajú, oni povedia, bieli, že oni proti cigánom nemajú nič, ale... stále majú nejaké výhrady, stále.“*¹⁹

*„A napríklad keď tu príde starostke nejaká návšteva, tak ona vždycky príde: Ja vám potrebujem ukázať našich cigánov. Lebo ona sa nimi chváli. Lebo my sme taká osada, ktorou sa je treba chváliť. Ale keby si napríklad videla, keď starostka nemá náladu a príde za ňou niekto a ona ho vo dverách vyhodí, pár vetami ho vybaví a ide preč.“*²⁰

2.5 Vymezení základních pojmů veřejné angažovanosti

Ve svém výzkumu jsem zaměřila na angažovanost žen a částečně i mužů ve veřejném životě. Veřejný život je však poměrně vágní pojem, který vyžaduje přesnější definici. Antropologie občanské společnosti dělí socio/politicko/ekonomické sektory v zemi do tří částí, kterými jsou veřejný sektor, tedy stát, soukromý sektor, tedy trh a občanská společnost, tedy ne-

¹⁸ Paní Zajacová, 3. 8. 2018.

¹⁹ Danko, 7. 8. 2018.

²⁰ Milada, 2. 8. 2018.

státní a neziskový občanský sektor. Státní veřejný sektor je ten, který vládne a řídí, tržní soukromý sektor vytváří bohatství jednotlivců a organizací prostřednictvím zboží a služeb, zahrnuje tedy výrobu, obchod a další ziskové podnikání. Občanský sektor zahrnuje ty organizace, které nejsou součástí státu a které nebyly založeny za účelem dosahování zisku a nemají za cíl vládnout ostatním občanům (Dohnalová, 2004).

Já jsem si při svém výzkumu definovala několik oblastí veřejného života, které bychom podle výše popsaného dělení z většiny zařadili do občanského sektoru a částečně do veřejného sektoru. Členění, které nabízí antropologie občanské společnosti, je sice pro naše účely příliš široké a málo podrobné, ale nabízí nám alespoň základní výchozí body.

Angažovanost ve veřejném životě jsem si pro účely svého výzkumu definovala jako činnost, která je veřejná, neděje se tedy v soukromí v rodinném kruhu, ale v širším prostoru celé vesnice a předpokládá spoluúčast ostatních lidí. Zároveň tyto činnosti splňují definici občanské angažovanosti, jak ji vymezuje antropologie občanské společnosti, tedy že jsou to činnosti, které jsou výsledkem privátní volby jedince být aktivní pro veřejný prospěch (Dohnalová, 2004). Oblasti, které jsem si pro účely svého výzkumu vymezila, jsou komunální politika, spolky a neformální angažovanost.

Do kategorie komunální politiky patří volené funkce, které lze zastávat na obecním úřadě, jako starosta, místostarosta a zastupitelé. Zároveň je však možné být členem komisí obecního zastupitelstva a pro účast v těchto komisích není nutné být zvoleným zastupitelem. Angažovanost v těchto komisích tedy také řadím do oblasti komunální politiky, je však třeba si uvědomovat rozdíly v kompetencích zvolených zastupitelů a členů komisí. Komise jsou totiž pouze poradní orgány zastupitelstva a nemají výkonnou moc.

Do spolkové angažovanosti patří zapojení se do činnosti již existujícího skutečného spolku nebo založení nové organizace, například pobočky

skautského oddílu. Do této kategorie řadím i činnosti, které sice nejsou ustanoveny formálním založením spolku, například občanského sdružení, ale i dobrovolnou činnost, která sice není přesně vymezena právním založením nového subjektu, ale má charakter spolku. Jedna z mých participantek například založila taneční soubor a nyní organizuje zkoušky a vystoupení, aniž by založila formální organizaci. Ona sama i veřejnost však tuto činnost považuje za spolkovou.

Neformální angažovaností rozumím takovou angažovanost, kterou lidé provádějí dobrovolně ve prospěch celku, ale nejsou zaštitěni žádnou funkcí ani členstvím ve spolku. Jde o individuální činnost mimo jasně definovanou platformu. Pokud se například několik skutečných občanů, ne však zastupitelů, bude snažit lobbovat za stavbu dětského hřiště a bude podnikat kroky tímto směrem, považuji to za neformální angažovanost.

Důležitým kritériem, které je třeba v jednotlivých oblastech sledovat, je reálná moc, kterou angažovanost přináší. Je jisté, že největší mocí disponují komunální politici, jelikož v jejich rukou jsou politická rozhodnutí ovlivňující celou obec. O něco menší mocí potom disponují lidé angažující se v obecních komisích. Jak bylo výše popsáno, obecní komise nemají výkonnou moc, jsou pouze poradním orgánem, ale lidé v nich mají kontakt s obecními zastupiteli, vědí o tématech, které se na obci řeší a mají jistou šanci ovlivnit rozhodnutí komunálních politiků.

Co se týče lidí angažujících se ve spolcích, jejich participace na moci a šance ovlivnit situaci v jejich prospěch je menší, než kdyby vstoupili do komunální politiky. Avšak možnost zaštitit se při jednání s představiteli obecního úřadu členstvím ve spolku zvyšuje pravděpodobnost, že vaše požadavky budou kladně vyslyšeny. Zároveň při dlouhodobé spolupráci vznikají osobnější vztahy, jak popisuje Kamila, učitelka v místní školce: *„Mám kolegyňu, ona nie je miestna, ona sama vraví, ved' chod' ty, vy sa poznáte, je to iné, je*

*to iný ten vzťah, aj si tykáme. Takže naozaj, aj keď niečo potrebujeme, spolupráca je veľmi dobrá s obcou.*²¹

Jednoznačně nejmenší podíl na moci mají neformálně se angažující občané. Nemožnost mluvit za existující platformu nebo instituci zcela jistě snižuje možnost ovlivnit chod událostí nebo výrazně protahuje dosažení výsledku. Zároveň tito občané často nemají potřebné informace, kterými disponují například členové komisí. Například výsledek snahy o zřízení komunitního centra popisuje Danka takto, „*A nič. Už bolo aj nasľubované, že áno, že dobre, starostka takisto sa do toho zapojila a fakt chcela, ale neviem. Stalo sa niečo, nejaká brzda a zase nič.*“²²

2.6 Analytický nástroj

Jelikož mým hlavním teoretickým východiskem je intersekcionalní teorie, při analýze angažovanosti v jednotlivých oblastech veřejného života jsem se zaměřovala na dvě hlavní kategorie, gender a etnicitu. Jednak jsem si všímala kvantitativního zastoupení osob podle těchto kategorií, ale hlavní těžiště mého zkoumání leželo v kvalitativní analýze výpovědí jednotlivých aktérů a provedeného pozorování. Skrze Obr. 2 popisují zkušenosti aktérů v jednotlivých oblastech veřejného života s důrazem na kategorie genderu a etnicity. Popisují tedy, jak se liší, nebo naopak podobá žitá zkušenost aktérů podle jejich genderu a etnicity při veřejné angažovanosti.

2.7 Komunální politika

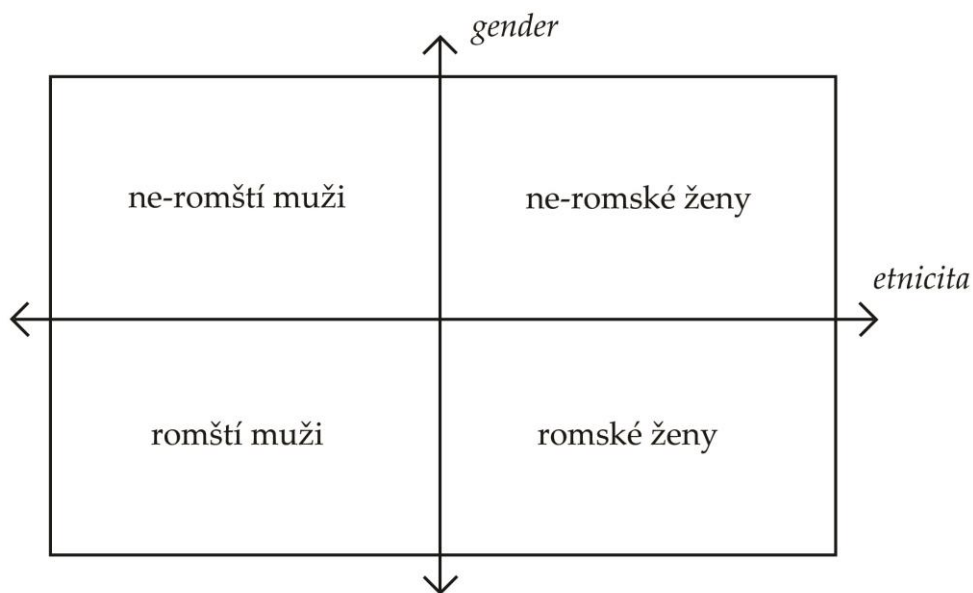
2.7.1 Kvantitativní zhodnocení

Obecní zastupitelstvo ve Skutcích se skládá z devíti zastupitelů. Na Slovensku funguje přímá volba starostů, takže starostu nevolí zastupitelstvo, ale

²¹ Kamila, 30. 8. 2018.

²² Danko, 7. 8. 2018.

občané volí ve volbách jak zastupitele, tak starostu. Starostka Skutců je ve funkci nepřetržitě už od roku 1994.

Obr. 2 – Analytická tabulka.

Ve volebním období v letech 2014-2018, tedy v době, kdy probíhal můj výzkum, bylo členy zastupitelstva devět ne-romských mužů. Z celkového počtu dvaceti devíti kandidátů na poslance ve volbách v roce 2014 bylo pět žen, z toho dvě Romky a žádná z nich nebyla zvolena a čtyři romští muži a žádný z nich taktéž nebyl zvolen členem zastupitelstva. Co se týče voleb na starostu obce, v roce 2014 kandidovalo pět osob, z toho dvě ženy, jedna Romka a jedna ne-Romka, ne-romská kandidátka byla právě starostka obhájící svou funkci. Ze zbylých tří mužů byl jeden Rom.

Na podzim roku 2018, tedy už po ukončení mého výzkumu, probíhaly na Slovensku další volby do místních samospráv. Do funkce zastupitele kandidovalo opět dvacet devět osob, z toho byly tři ne-romské ženy a osm romských mužů, zbývající počet kandidátů tvořili ne-romští muži. Do funkce poslance bylo zvoleno sedm ne-romských mužů a dvě ne-romské ženy. V roce 2018 na funkci starosty obce kandidovaly čtyři osoby, z toho jedna

žena, stávající starostka, která volby opět vyhrála a tři muži, z toho jeden Rom.

Od roku 1990 nebyl do skutečného zastupitelstva zvolen žádný Rom ani Romka a většinu zastupitelů vždy tvořili ne-romští muži. Ne-romské ženy členkami zastupitelstva byly, nejvíce jich bylo zvoleno v roce 1990, kdy ženy tvořily přibližně 40% všech zastupitelů, ve všech následujících letech to bylo vždy méně, ve všech volebních obdobích do roku 2002 byla v zastupitelstvu jedna třetina žen a od roku 2002 do roku 2014 byla členkou zastupitelstva vždy jen jedna žena.

Z výše uvedených čísel tedy vidíme, že většinu obecního zastupitelstva od roku 1990 vždy tvořili ne-romští muži. Ne-romské ženy byly také členkami zastupitelstva, ale vždy byly zastoupeny méně než muži a také tvořily menší procento kandidujících. Romové členy zastupitelstva od roku 1990 zvoleni nebyli, byť kandidovali. Mezi kandidujícími Romy převažovali muži, ženy byly v menšině.

Ve volebním období 2014–2018 ve Skutcích fungovalo pět komisí. Předsedou komise byl z podstaty věci vždy ne-romský muž, jelikož předsedou komise musí být vždy zastupitel, členové komisí zastupitelé být nemusí. Zřízena byla stavebně-finanční komise, jejímiž členy bylo pět ne-romských mužů a jedna ne-romská žena, dále kulturně-sportovní komise, jejímiž členy bylo šest ne-romských žen a čtyři ne-romští muži, legislativní komise, jejímiž členy byli dva ne-romští muži, sociálně-přestupkovou komisi, jejímiž členy byli dva romští muži, tři ne-romští muži a jedna ne-romská žena a konečně komisi životního prostředí a ochrany přírody, jejímiž členy byli čtyři ne-romští muži.

Po volbách v roce 2018 se komise změnily. Předsedou finančně-stavební a legislativní komise byl ne-romský poslanec a členy této komise byli čtyři ne-romští muži a jedna ne-romská žena. Předsedou kulturně-rozvojové komise byl ne-romský muž a členy bylo pět ne-romských mužů a

čtyři ne-romské ženy. Předsedkyní sociálně-přestupkové komise byla ne-romská žena a jejími členy byli dva ne-romští muži, jeden romský muž a jedna romská žena. Předsedou komise životního prostředí a cestovního ruchu byl ne-romský muž a jejími členy byli tři ne-romští muži a jedna ne-romská žena. Nově vznikla komise pro ochranu veřejného zájmu, jejímž předsedou byl ne-romský muž a jejími členy dva ne-romští muži.

Situace ve skutečných komisích je podobná jako u členů zastupitelstva, většinu členů a předsedů komisí tvoří ne-romští muži. Romové jsou pravidelně zastoupeni jen v sociálně-přestupkové komisi a ženy dostávají větší prostor zpravidla jen v kulturní komisi.

2.7.2 Romské ženy a komunální politika

Podíváme-li se na výše popsané kvantitativní zhodnocení, zjistíme, že romské ženy se skutečné komunální politice příliš neangažují. Výjimkou je například paní Alena, která v roce 2014 kandidovala jak do funkce zastupitelky, tak starostky. Paní Alena popisuje své důvody ke kandidatuře hlavně jako potřebu být informovaná o tom, co se na skutečném obecním úřadě děje a jaká témata se řeší. Podle ní nejsou romští obyvatelé příliš v obraze, co se skutečné komunální politiky týče, jelikož mezi zastupiteli není žádný romský zástupce. *„Malo by sa vedieť, lebo vďaka tomu, že ja budem niečo vedieť, to môžem posúvať zase inde. K týmto účelom tak môžem vedieť, čo sa deje, aby si to každý nevykladal po svojom.“*²³ Paní Alena však ve volbách neuspěla, podle počtu hlasů byla dokonce na třetím místě od konce. Tento výsledek si sama paní Alena vysvětluje skrze nezájem romských obyvatel Skutců chodit k volbám. Zároveň nepočítá, že by mohla dostat nějaké hlasy od ne-romských obyvatel vesnice, byť by ji ne-romští obyvatelé vzhledem k její kvalifikaci a zkušenostem mohli považovat za kompetentní. *„Oni si tak medzi sebou rozprávajú, už som*

²³ Alena, 5. 8. 2018.

počula, že som proste človek, ktorý má skúsenosti, trošku rozumiem aj politike... a prečo nevolí takých ľudí? No ale oni by hlas Rómom nedali. Neexistuje.“²⁴

Ostatní romské participantky poměrně ve shodě vypověděly, že se o komunální politiku zajímají, sledují ji a chodí volit. Žádná z nich však v minulosti nekandidovala a většina z nich budoucí kandidaturu vylučovala. Jedna romská žena byla před lety členkou sociálně-přestupkové komise. Řada z nich popisuje situaci Romů a komunální politiky ve Skutcích podobně jako paní Alena, tedy tak, že se většina rozhodnutí děje bez jejich vědomí a bez možnosti, aby do nich zasahovaly. Na rozdíl od paní Aleny ale některé další ženy už ztratily chuť snažit se o změnu, jelikož žádný romský kandidát ve volbách nikdy neuspěl. Mluví shodně o zbytečné snaze, pocitu, že se ani volbami nic nezmění, a že i kdyby byl romský kandidát úspěšný, pravděpodobně by se jedním hlasem v celém zastupitelstvu nic nepodařilo prosadit. „*Tých Rómov tá politika už tak nebaví, lebo žiadna zmena v tej politike nie je, to je jedno, či sa dostane alebo tamten, vždy je to rovnaké. A mám taký pocit, že oni sú už takí deprimovaní, že ich to vôbec nezaujíma.“²⁵* Některé romské ženy sice vlastní kandidaturu vylučovaly, ale jmenovaly jiné Romy a Romky, kteří by podle nich měli kandidovat, jelikož by měli velkou šanci uspět. Například paní Irena přesvědčila svého syna, aby kandidoval a nyní ho aktivně podporovala.

2.7.3 Romští muži a komunální politika

Romští muži kandidují do obecního zastupitelstva pravidelně a ve větším počtu než romské ženy. Vzhledem k tomu, že se můj výzkum zaměřoval primárně na ženy, mluvila jsem pouze s jedním romským participantem, Stanem. Stano mluvil o skutečné politice podobně romské participantky, také měl pocit, že se většina rozhodnutí děje za zády romských obyvatel vesnice. Stano měl velmi konkrétní představy, co by chtěl ve skutečném zastupitel-

²⁴ Alena, 5. 8. 2018.

²⁵ Milada, 3. 8. 2018.

stvu změnit, zmiňoval například, že obec prodává pozemky v *osadě* velmi draze a to za stejné peníze jako nahoře ve vesnici. Zároveň zmiňoval, že mnoho romských obyvatel buď volit nechodí, nebo nevolí romské kandidáty, protože jim závidí, že by mohli dosáhnout vyššího postavení. Tyto výpovědi o závisti mezi Romy jsem od samotných Romů a i od ne-Romů slýchávala často. Zároveň ale každý z mých romských participantů zmiňoval, že zvolení romského kandidáta by pomohlo zlepšit situaci skutečných Romů a jejich informovanost o komunální politice. Slyšela jsem toho tedy spoustu o závislivých Romech a jejich neochotě volit jiného Roma, ale během výzkumu se mi nepodařilo žádného potkat.

Stano však s touto skutečností počítal a rozhodl se aktivně svojí kandidatuře věnovat: „*Už je to dosť na mňa silné kafé, nie len na mňa, už sme tu takí viacerí. No ale s nimi sa to nedá. Som zvedavý teraz, ja budem osobne chodiť po domoch a vyťahovať ich, aby išli voliť.*“²⁶ I přes svoji snahu a osmiletou angažovanost v sociálně-přestupkové komise však Stano ve volbách v roce 2018 neuspěl, stejně jako všichni ostatní romští kandidáti.

Stano byl také už podruhé členem sociálně-přestupkové komise. I díky malé pravomoci samotných komisí a nemožnosti věci ovlivnit, se rozhodl kandidovat: „*To si akurát my môžeme medzi sebou povedať, my povieme: bude to tak a tak, a potom sa to posúva hlavným poslancom a oni povedia nie a je to zbytočné. Sedíme tam tri, štyri hodiny, niekedy aj do polnoci, a oni to behom desiatich minút zmetú zo stolu.*“²⁷.

Stano se také rozhodl využít svých kontaktů, které má se skuteckými zastupiteli a zaměstnanci obecního úřadu a dlouho se snažil, aby nově postaveným bytům v *osadě* byly dodělány fasády. Tato věc se řešila zrovna v době, kdy jsem ve Skutcích pobývala i já, tehdy také bylo svoláno obecní zastupitelstvo, které mělo záležitost s fasádami projednávat, pochopitelně

²⁶ Stano, 30. 8. 2018.

²⁷ Stano, 30. 8. 2018.

jsem se tedy chystala přijít. Obecní zastupitelstvo je ze zákona přístupné veřejnosti, přesto jsem se raději zeptala přednosty obecního úřadu, zda je vhodné, abych se přišla podívat. Odpověděl mi, že jistě, že moje přítomnost nebude žádný problém. Stanovi se ovšem na tutéž otázku dostalo docela jiné odpovědi: „„Prednosta mi povedal... ja som chcel o tie farby. Že nie, že to mám nechať na neho. Hovorím, prečo, ja vybavím, pôjdeme tam spolu. Nie, ty tam nemôžeš chodiť, že sa tam budú preberať aj iné veci a že ja tam nemôžem byť.“²⁸ Něco takové pochopitelně není pravda, na zastupitelstvo má právo přijít každý občan. Stano se však podvolil přednostovu „doporučení“ a na zastupitelstvo raději nepřišel. Je jisté, že by bylo nezákonné, kdyby Stano přišel a někdo ho odmítl na schůzi zastupitelstva pustit, do této fáze se však situace nedostala, stačil neformální a ničím nepodložený zákaz přednosty.

Kromě Stana se i řada jiných obyvatel nově postavených bytů snaží obecní úřad a starostku obce přesvědčit, aby fasády dokončili. Některým už došla trpělivost a fasády si udělali sami. Stano vysvětluje, že v projektu této stavby bylo naplánováno fasády udělat a také vysadit živé ploty kolem předzahrádek a vydláždít chodníky okolo domů. Nic z toho ve skutečnosti uděláno nebylo. Po několikaleté snaze obyvatel nových bytů zastupitelé na zasedání zastupitelstva schválili, že koupí barvy na fasády, které rozdají obyvatelům domů, nátěr si však musí obyvatelé udělat sami. Zároveň obyvatelé dostanou barvy jen za určitých podmínek: „Romové podepisují, že to bude stát 300 euro, a že to zaplatí obec, a že nemají nárok na úlevu na nájemném. Poslanci říkají – ano, 300 euro, to je levné, a že si to mají udělat sami. Jeden ze zastupitelů říká – však oni jsou šikovní, ať si to udělají sami. A ty fasády si udělají jenom ti, co nemají nedoplatky a vždycky si udělá jen jeden, pak přijdou z obce zkontrolovat a pak si teprve bude moct udělat další. Do konce roku se stihnou tak tři fasády.“²⁹

²⁸ Stano, 30. 8. 2018.

²⁹ Terénní deník, 31. 8. 2018.

Celá situace ohledně dokončení nových bytů v *osadě* dobře ilustruje shodné výpovědi romských participantů a participantek, tedy že se rozhodnutí skutečných zastupitelů dějí za jejich nepřítomnosti a bez možnosti, aby do nich zasahovali. Romové jsou ze skutečné politiky vystrkováni. Jeden ze současných zastupitelů, pan Klimko, ovšem tuto situaci vidí jinak a nepřítomnost Romů si vysvětluje skrze jejich nezájem. Zároveň je jeho výpověď velmi výmluvná i v jiném ohledu, i on totiž tvrdí, shodně se skuteckými Romy, že se rozhodnutí dějí bez jejich přítomnosti a bez možnosti, aby je ovlivňovali. *„Oni sa veľmi nehrnú, keď treba niečo aktivizovať tak skôr ustúpia, nie sú nejakí takí organizačne...(…) Pokiaľ majú nejaké požiadavky, samozrejme musíme riešiť, buď schválime, neschválime, uvidíme, čo sa dá.“*³⁰

2.7.4 Ne-romské ženy a komunální politika

Nejvýraznější ženou skutečné komunální politiky je jistě starostka, která byla v roce 2018 už posedmé zvolena do funkce. Za své funkční období získala i řadu cen, včetně ocenění od slovenského prezidenta. I když je dlouhodobě v nejvyšší politické funkci ve Skutcích žena, většinu zastupitelů tvořili vždy ne-romští muži.

Starostka popisuje obtížné sladování rodinného a pracovního života. Poprvé byla zvolena v dvaceti sedmi letech, v době, kdy byla na rodičovské dovolené. Později šel na rodičovskou dovolenou její manžel, i tak ale značná část péče o dcery, ke které se ještě později přidala péče o nemocnou matku, ležela na ní *„Dievčatá so mnou veľa chodili, zo škôlky som ich vytiahla a boli tu so mnou. Veľa som ich brávala zo sebou, furt chodili, v aute boli a so mnou behávali kade tade, veľa ľudí spoznali, ale zlaté sú. Niekedy už som si povedala, že som bola macocha, lebo všade museli ísť so mnou.“*³¹ Zároveň, přestože starostka získala řadu ocenění a i několik zajímavých pracovních nabídek mimo Skutce, roz-

³⁰ Pan Klimko, 4. 8. 2018.

³¹ Starostka, 2. 8. 2018.

hodla se jich nevyužít: „Veľakrát som dostala ponuky, že som mohla ísť do Bratislavy, robiť na ministerstvo, veľa ponúk som mala, ale furt som odmietala, lebo som si povedala, neviem, či by ma to naplnilo.“³² A tak, i když starostka popisuje, že péče o dcery byla při jejím zaměstnání často náročná, jistě to bylo méně komplikované, než kdyby přijala některou z nabídek a odešla pracovat do prestižnějšího zaměstnání dál od Skutců. Byť je funkce starostky časově náročná, stále je to práce v místě bydliště a komunální politika, ze všech jiných úrovní politiky, je nejlépe slučitelná s péčí o děti a domácnost. Toto může být také jedním z důvodů, proč je v komunální politice obecně zastoupení žen nejvyšší, a ve vyšších patrech politiky postupně klesá (Vohlídalová, Maříková, Čermáková, Volejníčková, 2016).

Péče o děti a domácnost je nejčastějším důvodem, který ne-romské participantky uváděly, když jsem se jich zeptala, proč by nekandidovaly do obecního zastupitelstva „Ešte plánujeme rodinku s manželom a neviem, nevylučujem, možno niekedy v budúcnosti, keď budú dievčatá o veľa väčšie, staršie. Ale teraz v tomto období určite nie.“³³ Jiná participantka, paní Gašparová, která byla v minulosti několikrát zvolena do zastupitelstva, kromě těchto důvodů zmiňuje i péči o nemocnou matku, zároveň však říká, že po několikaletém úsilí v obecním zastupitelstvu neměla pocit, že by se věci posunuly správným směrem, a že současná starostka Skutců je příliš dominantní na to, aby se zabývala názory zastupitelů a spolupracovala s nimi. Podobný pocit popisuje i sama starostka: „Je veľmi pekné všetko, len neviem, niekedy sa pýtam, či som príliš moc aktívna, že tí ostatní zostávajú moc v pozadí a nechcú sa prichytiť alebo sa ma boja.“³⁴

Skutecké ne-romské ženy jsou však aktivnější v jiném segmentu komunální politiky a to v komisích, konkrétně v kulturně-sportovní komisi.

³² Starostka, 2. 8. 2018.

³³ Kamila, 30. 8. 2018.

³⁴ Starostka, 2. 8. 2018.

Viera například v roce 2014 neúspěšně kandidovala do zastupitelstva, byla však oslovena, aby se stala členkou této komise a souhlasila. Kamila naopak kandidaturu do zastupitelstva vylučovala, ale členkou komise v minulosti byla. „*Bola som v tej kultúrnej komisii ako členka a za poslankyňu... to je záväzok. (...) To je veľký záväzok, a takú poslankyňu.*“³⁵ Participantky popisují, že členství v komisi nevnímají jako tak silný závazek a zároveň není tato funkce tak časově náročná. Dále, většinu aktivit kulturně-sportovní komise ve Skutcích tvoří pořádání akcí pro občany a tyto akce jsou často lépe slučitelné s péčí o děti, protože děti můžete vzít jednoduše sebou, což také participantky popisovaly. Do organizace akcí často zapojovaly celou rodinu.

2.7.5 Ne-romští muži a komunální politika

Ne-romští muži od roku 1990 vždy tvořili většinu skuteckého zastupitelstva a i většinu členů obecních komisí, nezřídka tyto funkce i kombinovali. Zároveň je řada členů zastupitelstva aktivními členy nějakého skuteckého spolku, někdy i přímo vedoucími. Zde vidím hlavní rozdíl mezi angažováním se ne-romských žen a mužů. Byť jsou skutecké ne-romské ženy často aktivní ve spolcích, lidé ve vesnici je znají a kladně hodnotí jejich činnost, tyto ženy se to obvykle nesnaží proměnit v získání funkce v komunální politice, na rozdíl od mužů. Například paní Zajacová vybudovala ve Skutcích úspěšně fungující občanské sdružení, kandidovat se však nechystá a ani nevyužila nabídky stát se členkou kulturní komise. V roce 2018 byl však obecním zastupitelem zvolen její manžel. Stejně tak paní Baránková, která je dlouholetou členkou místních drobnochovatelů, s kandidaturou nepočítá: „*Mne stačí to, čo mám. Ja proste nechcem byť v popredí.*“³⁶

Muži však svou angažovanost ve spolcích častěji posouvají na vyšší úroveň, dlouholetým členem zastupitelstva je například pan Klimko, vedou-

³⁵ Kamila, 30. 8. 2018.

³⁶ Paní Baránková, 6. 8. 2018.

cí místního Klubu slovenských turistů a v roce 2018 byl zastupitelem zvolen i pan Rys, fotbalový trenér. Je jisté, že v komunálních volbách na vesnicích často hraje roli osobní kontakt s kandidáty a veřejné činnosti, které kandidáti v obci vykonávají. Být tedy vedoucím fungujícího spolku je jistě dobrá výchozí pozice do voleb. Zároveň, je-li pak takový zástupce zvolen, je pro něj i pro spolek výhodné mít svého zástupce na radnici, například kvůli finančním příspěvkům nebo jiné spolupráci s radnicí. Tuto tezi potvrzuje řada výzkumů politické participace, které potvrzují, že existuje pozitivní vztah mezi členstvím v dobrovolnických nebo zájmových organizacích a politickou aktivitou (Vohlídalová, Maříková, Čermáková, Volejníčková, 2016).

2.7.6 Shrnutí

Z kvantitativního zhodnocení i z výpovědí participantů vyplývá, že největší šanci na zvolení do obecního zastupitelstva ve Skutcích mají ne-romští muži. Neleží na nich hlavní zátěž péče o děti, domácnost nebo starší členy rodiny tak jako na ženách a nejsou z politiky vytlačováni na základě své etnicity, tak jako romští muži. Celkově však jak mezi Romy, tak mezi ne-Romy, kandiduje více mužů než žen a výše nastíněné důvody jsou částečným vysvětlením této skutečnosti.

Na Slovensku je zastoupení žen v politice velmi podobné jako v Česku, ve srovnání s ostatními zeměmi EU je Česká republika s 20 % žen v parlamentu na 20. místě z celkových 28 zemí, Slovensko je na 24. místě (Vohlídalová, Maříková, Čermáková, Volejníčková, 2016). V roce 2016 byly ve slovenské vládě ženy zastoupeny pouze 17 % na pozici ministryň, a 19 % poslanců tvořily ženy, primátorek a starostek bylo 23 % (Ulčín, 2017). Důvody nízkého zastoupení žen ve slovenské politice popisuje například zpráva s názvem *Podpora vyrovnaného zastupenia žen a mužov na vedúcich pozíciách v organizáciách verejnej a súkromnej sféry z roku 2016*. V této zprávě se píše, že ženy jsou většinou na kandidátkách politických stran zařazeny na nezvoli-

telné pozice, a že společnost vysílá signály, že politika se hodí výlučně pro muže, je zlá a nečestná a proto by se jí ženy měly vyhýbat (Ulčín, 2017). Podobné genderové bariéry pro vstup do politiky jsou popisované i v českém kontextu. Vstup do žen do politiky je pochopitelně jednak záležitostí jejich rozhodnutí a vnitřní motivace, ale je ovlivněn i vnějšími faktory, jako tradičně chápaná role žen v rodině a v domácnosti, mechanismy na úrovni politických stran a postoje veřejnosti a veřejný diskurz (Vohlídalová, Maříková, Čermáková, Volejníčková, 2016).

Zastoupení skutečných žen v politice se tedy výrazně nevymyká slovenskému průměru a i důvody popisované skutečnými ženami, jsou podobné jako ty, o kterých mluví výše popsání zdroje.

Existují však rozdíly mezi politickou participací romských a ne-romských žen. Ne-romské ženy jako hlavní důvod, proč se nechtějí zapojit do komunální politiky, zmiňovaly péči o děti. Romské ženy tento důvod často neuváděly nikdy nebo ho zmiňovaly až jako poslední. Hlavním důvodem, který vedl k jejich neochotě kandidovat, byl pocit, že by se jejich kandidaturou nic nezměnilo, protože by buď vůbec zvoleny nebyly a i kdyby byly, neměly by v zastupitelstvu dostatečně silné zastoupení, aby něco změnily. Podobně mluvili i romští muži, kteří tvoří většinu kandidujících Romů. Tyto pocity rezignace jsou podloženy dlouholetou osobní zkušeností, protože žádný Rom od roku 1990 členem zastupitelstva nebyl. Bariéry na základě etnicity jsou romskými ženami hodnoceny jako výraznější, možná dokonce tak výrazné, že v jejich očích z většiny překrývají genderové bariéry. Genderové bariéry a předsudky vůči ženám v politice, jak byly popsány výše, se však jistě netýkají jen skutečných ne-Romů, ale i Romů. Z mého pozorování i z rozhovorů s romskými participantkami vyplynulo, že i ony v domácnosti dominantně řeší péči o děti, stejně jako ne-Romky. Bariéry na základě etnicity však romské ženy vnímají jako zásadnější.

Jako mají ne-romští muži největší šanci na zvolení do skuteckého zastupitelstva, romské ženy musí naopak překonávat nejvíce překážek, jednak ty plynoucí z genderu a jednak ty plynoucí z etnicity.

2.8 Spolková angažovanost

Ve Skutcích se nachází spolky a sdružení, které byste v obci podobné velikosti nejspíš očekávali. V obci funguje drobnochovatelský spolek, pobočka Klubu slovenských turistů, fotbalový klub, který má dvě družstva, žáky i dospělé, občanské sdružení Fiat lux, skautský oddíl a nově romský taneční soubor. V kostele má zázemí zpěvácký kroužek.

2.8.1 Romské ženy a spolková angažovanost

V době mého výzkumu ve Skutcích jedna z mých participantek, Milada, zakládala romský taneční soubor a začínala s jeho prvními aktivitami. Byla jedinou romskou ženou, která se zapojovala do skuteckého spolkového života nejen jako účastnice, ale i jako aktivní organizátorka. Milada se rozhodla založit taneční soubor pro romské děti a pravidelně s dětmi z druhého stupně základní školy v místním kulturním domě nacvičovala program na vystoupení, které na konci srpna zorganizovala pro veřejnost. Práce s dětmi Miladu bavila a viděla i plody své práce, „*Lebo pred tým, keď sme mali ten súbor, tak tie detičky nevedeli sa ani vyjadriť, nevedeli sa ani vykoktať, oni boli strašne hanblivé, a potom keď sme tam chodili, sme sa rozprávali, hrali, tancovali, spievali, tak mám taký pocit, že aj oni na sebe pracovali.*“³⁷

Milada pracuje na obecním úřadě jako terénní pracovnice, zná procesy fungování obecního zastupitelstva a je v častém kontaktu jak se starostkou, tak se zastupiteli a jinými zaměstnanci úřadu. Všechny tyto skutečnosti Miladě pomohly při zakládání souboru a spolupráci s obecním úřadem. „*Keď tam prídem a poviem, mám toto a toto v pláne a toto a toto chcem, tak si to predsta-*

³⁷ Milada, 3. 8. 2018.

vujem a chcem, aby ste mi to schválili, aby ste mi to dovolili, tak sú aj za. Lebo pre nich je to také... oni sú na jednej strane aj radi. Pokiaľ to obec nestojí nič a nemusí sa obec zadlžiť, tak to nie je problém."³⁸ Spolupráce s obecním úřadem je tedy na určité úrovni dobrá, na zkoušky je jim půjčen kulturní dům a probíhá v něm i samotné vystoupení.

Ovšem, když Milada žádala kulturně-sportovní komisi o finanční příspěvek na jejich taneční vystoupení, předseda komise ji vyrozuměl, že žádné peníze už v rozpočtu na letošní rok nejsou a že tedy žádný finanční příspěvek nedostane. Milada argumentovala, že nedávno kulturně-sportovní komise pořádala akci v Michalově, která také nebyla dopředu naplánovaná, ale peníze na její realizaci se našly. Předseda komise řekl, že už dopředu vyčlenili peníze na akci v Michalově, aniž by věděli, kdy a jaká akce to bude. Později se mezi Miladou a předsedou komise strhla velká hádka, do které se na facebooku Skutců vmísili i jiní občané. Romové psali, že obec nedostatečně podporuje Romy, kteří jsou ve Skutcích aktivní, nedostatečně zveřejňuje na facebooku obce jejich aktivity a podobně. Předseda komise se bránil, že nic takového není pravda a že Milada nikdy nikoho nepožádala, aby na facebooku obce zveřejnil například fotky ze zkoušky romského souboru. Hádka mezi Miladou a předsedou kulturní komise dokonce tak vygradovala, že Milada uvažovala o tom, že svému zaměstnavateli oznámí, že ji předseda komise hrubě urážel a bude žádat o řešení. Podobně mluvil i předseda kulturně-sportovní komise. *„On mi říkal, že na ni chystá trestní oznámení, že ho křivě nařkla, že nechce dávat peníze Romům, což prý on nikdy neřekl ani neudělal, a že to řeší s jeho podnikovým právníkem, jestli byla naplněná skutková podstata trestného činu, a pokud jo, tak že dá trestní oznámení a bude chtít veřejnou omluvu.*"³⁹ Nakonec ani Milada ani předseda komise svá slova nenaplnili, je ovšem jisté, že

³⁸ Milada, 3. 8. 2018.

³⁹ Terénní deník, 27. 8. 2018.

spolupráce mezi kulturní komisí a Miladiným tanečním souborem je dost problematičká.

Milada kromě aktivit tanečního souboru plánovala i další skupinové aktivity pro děti, ale nepodařilo se jí oslovit žádnou další ženu, která by jí pomohla a proto tyto plány prozatím odložila. Milada si neaktivitu ostatních romských žen vysvětluje různými způsoby. Některé z nich mají časově náročná zaměstnání, jiné po počátečních neúspěších už v aktivitě nepokračují. „*Mne to príde také, že tí ľudia nechcú, lebo oni sú takí nadšení, že mám nápad, idem robiť toto, a potom, keď sa to zasekne na obecnom úrade alebo na susede alebo na iných susedách...*“⁴⁰

Romské ženy jsou demotivované neúspěšnými pokusy o oživení spolkového života a nemají příliš chuť se do něj zapojovat. Jedna participantka popsala Skutce jako místo, ve kterém se nic zajímavého neděje „*Prečo sa nerobia iné veci, ktoré by pozdvihli tú obec? (...) Nič sa tu nedeje, taká mdlá obec tu je!*“⁴¹

V obci sice funguje řada spolků, do kterých je možné se zapojit, ale romské ženy v nich nenajdete. Spolky organizované ne-romskými obyvateli vesnice necílí propagaci svých akcí na Romy a mnoho Romů o jejich existenci ani neví. Například občanské sdružení Fiat Lux bylo ne-romskými participanty zmiňováno většinou mezi prvními, když jsem položila otázku na spolkový život. Některé mé romské participantky ani nevěděly o jeho existenci, stejně jako nevěděly, že ve vesnici funguje skaut, do kterého by mohly své děti zapsat. Někdy o existenci spolků vědí, ale anticipují, že by jejich přítomnost na spolkových akcích nebyla žádoucí. „*Tak by sa k tomu nejako postavili, mali by nejaké narážky. Áno, je to nepríjemné už pre toho človeka, ktorý tam sedí, ktorý je tam. Alebo vieš, aj tie pohľady, to je tiež dosť nepríjemné.*“⁴²

⁴⁰ Milada, 3. 8. 2018.

⁴¹ Alena, 5. 8. 2018.

⁴² Danko, 7. 9. 2018.

2.8.2 Romští muži a spolková angažovanost

Romští muži ve Skutcích žádné spolkové aktivity sami nezakládají, ale někteří z nich jsou členy místního fotbalového družstva a to jak muži, tak i chlapci v žákovském družstvu. Členy mužského fotbalového družstva jsou tři romští muži a fotbalové zápasy jsou hojně navštěvovány i romskými muži a chlapci, kteří v týmu nehrají. Někteří romští muži mají spolkovou angažovanost ztíženou mimo jiné svou pracovní situací, jelikož řada Romů pracuje mimo Skutce a domů přijíždí buď večer, nebo jen o víkendech, někteří jen jednou za pár týdnů.

Přítomnost romských mužů ve fotbalovém týmu byla mými ne-romskými participanty několikrát zmiňována jako důkaz, že Romové nejsou z veřejného života ve Skutcích nijak vystrkováni. *„Oni jejich výroky nepovažují za rasistické, myslí si, že to je legitimní a dokážou vysvětlit, proč to tak myslí a na konci vždycky dodají - my nejsme rasisti, vždyť tady jsou cigáni v pohodě. A říkají, vždyť my jsme s nima třeba na fotbale a nemáme problém, dva tam jsou a v pohodě.“*⁴³ Fotbal je opravdu jediným skutečným spolkem, jehož členy jsou i Romové, ovšem ani zde se obě skupiny zcela neprolnuly. Při návštěvě fotbalového zápasu ve Skutcích jsem pozorovala, že návštěvníci zápasu z řad z romských mužů stojí v oddělené skupince od ne-romských mužů a nekomunikují spolu. Romští participanti i participantky v rozhovorech zmiňovali, že se necítí na akcích skutečných spolků vítání a že občas přijde i na nepříjemné narážky na přítomnost Romů, čehož jsem byla několikrát svědkem, mimo jiné právě na fotbalovém zápase. *„Když mají o přestávce skuteční poradu, tak jim trenér říká, že mají hrát líp a kdesicosi a pak řekne – vždyť i tady cigáni se vám smějí.“*⁴⁴

Romští muži, kteří jsou členy fotbalového družstva, se s ostatními ne-romskými fotbalisty znají z dřívějšího, hlavně ze školy, jelikož ji navštěvovali

⁴³ Terénní deník, 27. 8. 2018.

⁴⁴ Terénní deník, 1. 8. 2018.

v době, kdy se Romové a ne-Romové vzdělávali společně. Kontakty dále udržují i mimo fotbalové hřiště, například společnou návštěvou hospody nebo na brigádách, kdy si upravují fotbalové hřiště. „Ale teraz keď je brigáda tak prídu, pomôžu, teraz bude v sobotu, tak musím tam ísť. A väčšinou chodím sám z cigánov, málokto príde z cigánov.“⁴⁵

Ovšem ani fotbalový klub není neproblematickým místem participace Romů na spolkovém životě. Od roku 2015 trénuje mladé žáky nový trenér, pan Rys, který se do Skutců přistěhoval do jedné z nových lokalit. O tréninky fotbalu byl mezi romskými chlapci obrovský zájem, trenér však tolik romských chlapců v týmu nechtěl a proto se to rozhodl vyřešit po svém. „Když s tím družstvem začínal, přišlo mu 40 romských dětí, že chtějí hrát fotbal, protože oni všichni chtějí být jako Ronaldo, říkal mně. Musel jim říct, že se platí poplatek cca 200 eur, aby je tím odradil a neměl jich tam tolik. Říká, že: toľko ich nezoľádne, lebo sú takí temperamentní, ale keď je ich málo, je to v pohode.“⁴⁶ V žákovském družstvu je tak jen několik romských chlapců, například i syn Stana, který hraje za muže. Ostatní romští chlapci na tréninky také někdy přijdou, ale podle výpovědi pana Rysa nehrají oficiálně v týmu, je jim pouze zapůjčen míč a mohou si s ním odejít hrát o kousek vedle, mimo hřiště a nikdo se jim trenérsky nevěnuje.

Romští občané Skutců se kdysi sdružovali v občanském sdružení Ryan club, které fungovalo od roku 1999 následujících osm let a jako zázemí jim byla vyčleněna jedna místnost na obecním úřadě. Předsedou klubu byl pan Vlado, který díky podpoře nadace, která toto občanské sdružení zaštitovala, absolvoval i vysokoškolské studium. Ryan club se zaměřoval hlavně na aktivity dětí a mládeže a zapojoval se projektů s různou tematikou. Podle slov bývalého předsedy Vlada Ryan club skončil, jelikož mnoho aktivních

⁴⁵ Stano, 30. 8. 2018.

⁴⁶ Terénní deník, 5. 8. 2018.

členů se odstěhovalo ze Skutců, sdružení se přestalo zapojovat do projektů a peníze na činnost, které dříve získávaly, už bylo těžké obstarat.

Ryan club zmiňovali romští i ne-romští participanti jako úspěšný spolek, který zaštiťoval řadu aktivit a dařilo se mu. Klub je zmiňován i v knize vydané k výročí Skutců, není však zařazen do kapitoly s ostatními spolky, o kterých se v knize také píše, ale je zařazen do kapitoly *Romovia*. I tato skutečnost ilustruje fakt, že romské a ne-romské spolky jsou ve vesnici chápány jako dvě oddělené kategorie, a že romské aktivity podle narativu místních nepatří mezi „běžné“ spolky, jsou zkrátka romské. Romové nezaujímají výrazné místo v ne-romském spolkové život Skutců, jsou z něj vydělováni a podle řady ne-romských místních by si měli organizovat vlastní aktivity sami, například i podle fotbalového trenéra. „Říkal jim, já mám dost práce trénovat naše slovenské děti, vy, když chcete hrát fotbal, sežeňte si někoho od vás, nějakého Roma, který vás bude trénovat.“⁴⁷. Podobnou odpověď jsem dostala i od přednosta obecního úřadu, když jsem se na jedné obecní akci zeptala, proč tady nejsou žádní Romové: „Pan přednosta říkal, my máme svoje, oni mají svoje. Něco děláme společně, ale takto to tady funguje, my se jim taky necpeme na ty jejich věci.“⁴⁸

2.8.3 Ne-romské ženy a spolková angažovanost

Ne-romské ženy se ve Skutcích angažují v řadě spolků a mnoho z nich i na vedoucích pozicích. Například paní Zajacová spolu s dalšími dvěma ženami založila v roce 2014 občanské sdružení Fiat lux. Paní Zajacová není původně ze Skutců, ale přistěhovala se do jedné z nových lokalit. Sdružení za dobu své existence realizovalo řadu projektů a uspořádalo mnoho setkání a to i ve spolupráci s kulturně-sportovní komisí. Sdružení se zaměřuje na podporu sociálního a kulturního života v obci a jejich akce jsou široce zaměřené, jeho

⁴⁷ Terénní deník, 5. 8. 2018.

⁴⁸ Terénní deník, 4. 8. 2018.

členové obnovili například kdysi tradiční Skutecký běh, scházejí na výrobu patchworku a věnců, pořádají mikulášské setkání pro děti, přírodní hvězdárnu, fotosoutěž a mnohé další. V roce 2015 se jim také podařilo získat vlastní prostory a svépomocně si je opravili.

Podle paní Zajacové má sdružení asi deset stálých členů, ale ostatní se přidávají podle typu akce. Paní Zajacové se daří oslovovat mnoho neromských obyvatel Skutců, kteří sice nejsou členy sdružení, ale vypomáhají na jednotlivých akcích nebo projektech. V poslední době sdružení také často spolupracuje na akcích s kulturně-sportovní komisí a i vztahy s radnicí popisuje paní Zajacová jako dobré a pravidelně od nich dostávají finanční příspěvky. *„V postate v tom zastupiteľstve spolupracujeme. Tam je napríklad ten pán prednosta, vedúci kultúrno-športovej komisie a oni sú vlastne taká partia, čo tiež robí akcie. To si pomáhame a viem, že oni sú v zastupiteľstve a keď spolu vychádzame, tak nemajú proti nám námietky, keď sa niečo schvaľuje, tak za nás zdvihnú ruku, lebo vedia, že máme ten istý úmysel.“*⁴⁹

Nedávno se také sdružení Fiat lux začalo starat o pozemek, který jim jedna obyvatelka Skutců bezplatně pronajala. Paní Zajacová se na něm rozhodla zřídit komunitní zahradu, na jeho části vysadili květnatou louku a další části záhonky s květinami, ze kterých potom vyrábí v rámci svého sdružení masti a olejčky. Zahrádka funguje tak, že ji dobrovolníci ze Skutců chodí plít a udržovat a zároveň si na ní kdokoliv může natrhat, co potřebuje, například květiny na výzdobu nebo na čaj. Ovšem přestože paní Zajacová popisuje, že zahrádku může užívat kdokoliv, je to kdokoliv s jistými výjimkami. *„Říkala, chtěli jsme tu aj jiné plodiny, ale máme tu jenom kyticčky, pretože kdybysme tu měli třeba brambory, tak ti cigáni by to rozkradli, to by nešlo. (...) Pak říkala, že by sem chtěla třeba i lavičku, aby si sem lidi mohli zajít posedět, ale pak*

⁴⁹ paní Zajacová, 3. 8. 2018.

říkala – no, možná radši ne, toto je taková naše ochrana, kdyby se tu chtěli třeba ti cigáni shlukovat.“⁵⁰

V roce 1977 vznikla ve Skutcích pobočka Slovenského svazu drobnochovatelů a od té doby nepřetržitě funguje dodnes. Její členové každoročně pořádají několik brigád, účastní se výstav a organizují i výstavy ve Skutcích, pořádají posezení u guláše a i tradiční chovatelský ples. V současné době má sdružení asi třicet členů, všichni jsou ne-Romové. Výraznou postavou mezi drobnochovateli je paní Baránková, jediná žena ve vedení spolku a v současné době tajemnice. I s manželem mají na kontě řadu chovatelských úspěchů a cen. Paní Baránková popisuje, že do sdružení po ní postupně vstoupili i její manžel, dcera a nyní i vnuci. Drobnochovatelský spolek spolupracuje na některých obecních akcích s radnicí, pomáhali například při organizaci výročí obce. „*Proste my ideme, keď treba dačo starostke pomôcť, my jej pomôžeme.*“⁵¹ Od obce dostává spolek zapůjčené prostory na výstavy a ples a zároveň jim obec finančně přispívá i na chod organizace.

Dalším ze skutečných spolků je skaut. Skauti v obci fungují s přestávkami už od roku 1992 a od roku 2014 je vedoucím spolku Viera. Skauti se scházejí jednou týdně na svých družinových schůzkách a přibližně jednou za měsíc pořádají větší akci pro své členy. Momentálně má skutečný skaut asi třicet členů, družinové schůzky jsou určeny pro děti od první třídy. Mezi dětmi ani mezi vedoucími není žádný Rom.

Vedoucí Viera má sice na pomoc mladé skautské rádce, ale vzhledem k tomu, že pracuje v Bratislavě, popisuje, že je vedení skautu poměrně časově náročné. „*Ale neviem no, je to ťažké popri práci a popri rodine a všetko. Akože ja ešte nemám rodinu, ale je to ťažké takto... voľný čas teraz ešte tomu venovať.*“⁵² Skauti se dříve scházeli ve fotbalové šatně, ale postupně se i se spoluprací

⁵⁰ Terénní deník, 3. 8. 2018.

⁵¹ Paní Baránková, 6. 8. 2018.

⁵² Viera, 31. 8. 2018.

skutecké radnice snažili najít jiné vhodnější místo. Nakonec si však svou klubovnu skauti obstarali v obci sami. S obecním úřadem ale spolupracují na jiných úrovních, například při výročí obce zajišťovali program pro děti a také dostávají každý rok finanční příspěvky na činnost.

Jedním z dalších skutečných spolků je zpěvácký sbor v kostele, který už od roku 2003 vede paní Kamila. Počet i věkový průměr členů sboru se v průběhu času měnili, momentálně je sbor asi dvacetičlenný a jsou v něm dospívající i dospělí. Momentálně je v něm pouze jeden muž a není v něm žádný Rom ani Romka. Kromě toho, že sbor pravidelně zpívá ve skuteckém kostele, má vystoupení v okolních obcích. Kamila popisuje, že členové sboru se obměňují kvůli jejich měnícím se pracovním a rodinným situacím a že čím více členové stárnou a zakládají rodiny, tím je těžší se společně scházet. I přes všechny tyto problémy a časovou náročnost však Kamila vedení sboru stále naplňuje. *„A už teraz sklbiť všetkých, je to ťažšie, ako bolo predtým. Ale tak som rada, kým sa nejako držíme a vždy je niekto taký, tak idem. (...) A kto sa toho chopí, taký, no vodca, ako to mám nazvať, je potrebná styčná osoba. Nemám s tým problém. Nemám, neviem. Dávam sa rada do takých vecí, baví ma to.“*⁵³

V kostelním sboru dříve zpívaly i romské ženy, nakonec i řada Romů a Romek do kostela pravidelně chodí, ale momentálně v něm žádní nejsou. Kamila popisuje, že dříve do sboru chodily mladé romské dívky, ale po určité době chodit přestaly kvůli vztahům s ne-romskými dívkami *„No viete, ako dievčatá v puberte povedia hocičo. Ja som to nejako nepovšimla, ale potom som sa dozvedela, že vraj im kvázi vytýkali, že nie sú rady, tie biele dievčatá, že chodia tie rómske. (...) A my tam nejdeme, lebo sa nám vysmievajú a toto.“*⁵⁴

⁵³ Kamila, 30. 8. 2018.

⁵⁴ Kamila, 30. 8. 2018.

2.8.4 Ne-romští muži a spolková angažovanost

Jelikož Skutce leží poblíž významné turistické lokality, má tady dlouhou tradici turistický spolek. Vznikl už v roce 1973 a od roku 1981 je pod patronátem Klubu slovenských turistů. Členové místního KST za sebou mají řadu úspěchů, včetně současného předsedy pana Klimka, který se stal předsedou v roce 2008. Klub má v současné době asi čtyřicet sedm členů a to jak z řad místních, tak i z celého Slovenska, dokonce i Česka. Členy jsou jak muži, tak ženy všech věkových kategorií, ale není mezi nimi žádný Rom ani Romka. Sdružení pořádá během roku řadu akcí, některé jsou už tradiční a navštěvují je nejen členové sdružení, ale i jeho sympatizanti. „*My nie sme tak, že robíme podujatia a musia tam ísť iba členovia. My sa snažíme do toho nášho kalendára zapojiť aj turistiku pre rodinných príslušníkov. To máme také podujatie na Silvestra, nedá sa tomu povedať, že túra, a tam privítame každého, kto príde, to nie je problém.*“⁵⁵ Finančně s rozpočtem pomáhá místnímu KST obecní úřad. Pan Klimko byl ve volebním období 2014-2018 členem zastupitelstva a zároveň i kulturně-sportovní komise a popisuje, že schvalování finančního příspěvku nikdy nebyl problém.

Nepřítomnost Romů ve skutečném KST si pan Klimko vysvětluje jejich odlišnými preferencemi, zájmy a kulturou „*Oni nejako nejavia záujem o tieto veci. Oni skôr také svoje, proste majú svoju kultúru, to sa dá všeobecne povedať. (...) Nemôžete nútiť. Oni sú skôr takí pohodlnejší, všeobecne.*“⁵⁶ Krom zjevně esencialistické povahy tohoto vysvětlení se zde objevuje stejný motiv, jaký popisovali i další ne-romští participanti v souvislosti s Romy a jejich zapojováním se do spolkového života. Tedy narace o tom, že Romové ve Skutcích mají, nebo by měli mít, „to svoje“, svůj vlastní spolkový život, oddělený od ne-romského.

⁵⁵ Pan Klimko, 4. 8. 2018.

⁵⁶ Pan Klimko, 4. 8. 2018.

Výrazným spolkem, který nedávno s příchodem nového trenéra zahájil novou vývojovou etapu, je místní fotbalový klub. Družstvo dospělých je čistě mužské, za žáky hraje i několik dívek a výše už byla popsána i participace romských mužů a chlapců.

Výsledky místního fotbalového klubu jsou mezi muži v hospodě horké téma a točí se kolem nich velká část rozhovorů. Většina participantů mi byla schopná říct, jak vysoko v tabulce se momentálně fotbalisti nachází nebo jak dopadnul poslední zápas a i na obecní facebookové stránce, kterou spravuje přednosta obecního úřadu, se okamžitě po zápasech objevují výsledky. Zatímco u řady jiných spolků, třeba občanského sdružení Fiat lux, participant jako hlavní přínos viděli podporu kulturního života a setkávání občanů, u fotbalového klubu se přínos obci a míra úspěchu měří právě výsledky zápasů. Na obecním zastupitelstvu, na kterém jsem byla přítomná, žádal jeden člen klubu o dodatečnou finanční dotaci a právě nepříznivé výsledky byly jedním z důvodů, proč jim zastupitelé peníze nechtěli přidělit. *„No a pak se řeší fotbal, a Lubo žádá o navýšení rozpočtu pro fotbalisty o 2000 eur a jeden zastupitel mu říká, že fotbalisti nic nedělají a nemají výsledky, a pak Lubovi řeknou, že si má napsat oficiální žádost, že žádat ústně nestačí. A pak se dál a dál hádají.“*⁵⁷ Hádky na zastupitelstvu měla dohru ještě v místní hospodě, kde se Lubo a někteří zastupitelé znova pohádali kvůli finančním příspěvkům.

Přestože předseda kulturně-sportovní komise i přednosta obecního úřadu se dobře zná s trenérem fotbalu a často spolu sedí v hospodě u jednoho stolu, popisuje fotbalový trenér potíže při kooperaci s obecním úřadem ohledně finančních příspěvků. *„Když domlouvá s obcí něco na fotbal, tak prý akorát vymýšlejí důvody, proč to nejde, nechtějí mu vyjít vstříc, kromě přednosty a předsedy komise. A trenér říkal, že podával i nějaké projekty na hřiště, na šatny, a pak zjistil, že se to zaseklo na obecním úřadě, že to prostě nikdo dál neposunul.“*⁵⁸

⁵⁷ Terénní deník, 31. 8. 2018.

⁵⁸ Terénní deník, 5. 8. 2018.

Možná i z těchto důvodů kandidoval pan Rys v roce 2018 do obecního zastupitelstva, a nakonec byl úspěšně zvolen.

2.8.5 Shrnutí

Ne-romští muži a ne-romské ženy se do spolkového života Skutců zapojují mnohem méně než ne-romští obyvatelé. Kromě jednoho spolku, tanečního souboru, který vede Romka, není žádný ze spolků organizován Romy. Jako členové se Romové také angažují jen v jednom spolku, a to ve fotbale.

Jeden z důvodů neangažovanosti Romů ve spolkovém životě, jak ho popisovali moji romští partcipanti, je podobný jako důvod, proč rezignovali na zapojování se do komunální politiky. Popisují, že vždy *něco* nevyjde, vždy se *něco* zasekne, zkrátka vždy se najde nějaký důvod, proč obecní úřad nechce jejich aktivity podpořit. Jelikož Romové ani Romky nemají na obecním úřadě svého zástupce a vazby na ne-romské zastupitele nemají, nemají mnoho možností, jak situaci zvrátit v jejich prospěch. Lepší pozici má pro vyjednání podpory pro svůj spolek nepochybně Milada, jelikož je zaměstnankyní obecního úřadu, ale jak bylo výše napsáno, ani v jejím případě se vše neobejde bez problémů. Fakt, že Romové mnoho vlastních spolků nezaložili, hodnotí ne-Romové tak, že nejsou příliš organizačně zdatní, nebo nemají zájem o něco takového, jako je spolkový život. Na straně Romů však panuje demotivace, jelikož jejich snaha o vlastní aktivitu se neseťkává mezi ne-Romy s pochopením.

Ani zapojit se do již existujících ne-romských spolků není pro Romy neproblematické. Ve fotbalovém klubu je sice zapojeno několik romských mužů, ale spíše okolností navzdory než díky nim. Ve Skutcích mezi ne-Romy panuje narativ, který už byl výše naznačen. Jeho obsah spočívá v tom, že Romové by si měli zařídit své vlastní spolky a aktivity a že se do těch ne-romských nemají míchat. Ne-Romové neorganizují své spolkové aktivity s ohledem na Romy a necílí propagaci své činnosti směrem k nim. Romové

tak o existenci mnohých spolků vůbec nevědí, a pokud vědí, mají pocit, že nejsou na jejich setkání vítáni. A nejedná se jenom o pocit, jak bylo výše několikrát popsáno na nevhodných narážkách směrem k Romům nebo na chování fotbalového trenéra.

Ne-romský narativ vystrkující Romy ze spolkového života s poznámkou, že by si měli založit vlastní spolky, je vlastně bludný kruhem. Romové jsou z ne-romského spolkového života vykazováni, a pokud vyvíjejí aktivitu směrem k založení vlastního spolku, nejsou podporováni. Romové se tedy do skutečného spolkového života zapojují velmi málo a pokud chtějí trávit volný čas mimo domov, odjíždějí spíše do města.

Zapojení žen do spolkového života obce není tak výrazně limitováno, jako zapojení do komunální politiky. Aktivitu, které ženy organizují nebo do kterých se zapojují, jim často umožňuje skloubit péči o děti s těmito aktivitami, do spolkové činnosti se často zapojují jak děti, tak i jejich rodina. Spolky jsou částečně genderované, fotbal je ryze mužskou záležitostí, ale například kostelní sbor nebo i aktivity sdružení Fiat lux jsou navštěvovány spíše ženami, až na výjimky. V Miladině tanečním souboru je například i její dcera, a obecně romské participantky zmiňují, že vzhledem k tomu, že romští muži často pracují mimo Skutce, mají romské ženy lepší pozici pro zapojení se do veřejného života.

2.9 Neformální angažovanost

Neformální angažovanost je těžko analyticky uchopitelná a stejně tak je těžko vysvětlitelná participantům a i vystopovatelná v terénu. Proto je jisté, že se mi v mém výzkumu nepodařilo popsat všechny příklady neformální angažovanosti, následující popsané případy jsou tedy zcela určitě jen určitým výsekem, který se mi podařilo zachytit. I tak ale lze skrze neformální angažovanost pozorovat určité vzorce a tendence.

Většinu případů neformální angažovanosti jsem našla u Romů a Romek, kteří mi ji popisovali ať už spontánně nebo v přímé odpovědi na otázku. Mezi ne-romskými muži a ženami jsem tolik případů neformální angažovanosti nezaznamenala a bez přímé otázky ji tito účastníci většinou nezmiňovali.

2.9.1 Romské ženy a neformální angažovanost

Výše už byla naznačena neformální angažovanost účastnice Milady, která se snažila prosadit, aby i do romské části vesnice byla doručována pošta. V době mého výzkumu nebyla tato situace dořešena, ale Milada aktivně komunikovala jak s poštou, tak i s obyvateli osady, aby svého cíle dosáhla. „Říkala, že s tou poštou už to vybavila, že jí z pošty napsali, že cigáni musí mít všichni ploty, zavřené psy, číslo na domě a schránku. A že když to udělají, tak přijde komisař, zkontroluje to a bude chodit pošta. A že všechny Romy zalarmuje, aby to měli, a že to vybaví, tu poštu.“⁵⁹ Ovšem ne všechny domy v ne-romské části vesnice jsou označeny číslem a ne všechny mají poštovní schránku, přesto pošta ve Skutcích mimo osadu dopisy doručuje. A žádná osoba nechodí kontrolovat dodržování těchto podmínek vně osady. Zjevně jsou tak na romskou část vesnice kladeny jiné požadavky než na tu ne-romskou.

Přestože je Milada zaměstnankyní obecního úřadu, její žádosti, aby byla tato situace řešena oficiálně pod hlavičkou obce, nebylo vyhověno, proto Milada komunikovala s poštou pod svým jménem a sama za sebe. Milada popisuje, že od zástupců obecního úřadu žádná pomoc nepřichází. „A potom som sa ešte pýtala nášho prednostu, či to môže ísť cez hlavičku obce, tie papiere písať alebo to mám písať za seba, ako za osobu. No a on sa nevyjadril. A keďže ma nebaví čakať, tak som to písala sama za seba. (...) A starostka mi raz povedala, že ona to riešila s tou riaditeľkou pošty, ale že to je tak odporná pani. Čo ja mám taký pocit, že

⁵⁹ Teréní deník, 28. 8. 2018.

ani nie. Lebo starostka keď dokáže úplne dačo iné, tak by dokázala aj toto. Ja mám taký pocit, že v tejto našej dedine je to tak: Čo je pre Rómov, to ma nepáli.“⁶⁰

Dalším příkladem neformální angažovanosti je například paní Alena, která zorganizovala, aby do Skutců přijel lékař a vyšetřil zde speciální metodou obyvatele, kteří o to měli zájem. Přišli jak Romové, tak ne-Romové. Podle paní Aleny však byla tato její snaha zapomenuta, zmiňovala to především v souvislosti se svou neúspěšnou kandidaturou do obecního zastupitelstva. *„Aj gynekologickú prehliadku mali naše ženy, všetko som spravila, ale to je všetko zabudnuté.“⁶¹*

Dlouhou dobu se také mluví o tom, že by ve Skutcích v romské části vesnice mělo vzniknout komunitní centrum. Danka, Milada a i někteří další se o takovém nápadu vyjadřovali s nadšením. Danka i Milada se o otevření centra snažily prosadit a zorganizovat, Danka však popisuje, že realizace vždy z neznámých důvodů ztroskotá. Danka s mnoha romskými obyvateli mluvila a vysvětlovala jim, proč by to komunitní centrum v *osadě* bylo přínosem. Romové tehdy, aby se celá věc posunula, měli všichni podepsat vyjádření, že si komunitní centrum ve Skutcích přejí a proč, Danka však popisuje, že to romští obyvatelé neudělali a i tato skutečnost byla jedním z důvodů, proč se projekt neuskutečnil. *„Prý chtěla dole Milada zorganizovat, aby se otevřelo komunitní centrum. Danka jí prý říkala, že je to super a že jí se vším pomůže, a pak se na to cigáni vykašlali, že prý pro to nic neudělali. Ale Danka říkala, to je tak jak když mi chcem něco po bílých, taky se k nám obrací žádama. Ted' chtěli něco bílí po cigánech a oni udělali to samý.“⁶²*

Horkým tématem ve Skutcích v době mého výzkumu byly komunální volby, ke kterým se schylovalo a zejména se řešila změna na postu starosty. Kromě stávající starostky kandidoval i tehdejší přednosta obecního úřadu,

⁶⁰ Milada, 3. 8. 2018.

⁶¹ Alena, 5. 8. 2018.

⁶² Terénní deník, 1. 8. 2018.

který ve volbách nakonec těsně neuspěl. Někteří ne-romští participanti si přáli ve vedení obce změnu a v rozhovorech naznačovali, že přednostu obecního úřadu ve volbách možná podpoří. Romští participanti měli ovšem docela jiný názor. Přednosta mezi Romy většinou není oblíbený a má pověst rasisty. Ke stávající starostce měli mnozí Romové také ambivalentní postoj, ale většina z nich se shodovala, že by bylo rozhodně lepší, aby ve vedení obce byla ona a ne přednosta. „*Starostka nie je zlá z jednej strany, ja s ňou zas problém nemám, nie je zlá, ale aj ona má svoje. Keď chce pomôže, ale keď nechce, a môže pomôcť, tak vám nepomôže. (...) Ale on, prednosta, on je proste, nechcem sa vulgárne vyjadriť, on je fakt hnusný.*“⁶³

Danka a paní Lacková popisovaly, že kdyby byl přednosta zvolen za starostu, znamenalo by to pro místní Romy zhoršení situace a i participace na veřejném životě ve vesnici. S nadsázkou říkaly, že pokud by byl zvolen starostou, Romové by už nesměli ani do obchodu. Plánovaly tedy setkání všech Romů, na kterém se dohodnou, že přednostu volit nebudou a dají hlas stávající starostce. Danka i paní Lacková chtěly zkrátka zorganizovat kampaň, skrze kterou všechny přesvědčí, aby dali svůj hlas raději starostce než přednostovi. „*Tak by bolo najlepšie sa stretnúť so všetkými a že by každý... ja si myslím, že oni by išli, lebo sú dosť takí, čo idú za starostku. (...) Všetkých do kopy zavolať, aby ho nevolili a väčšina sa od nás dohodnúť.*“⁶⁴

Nejsem si jistá, zda bylo toto setkání nakonec uskutečněno, ale přednosta starostou zvolen nebyl. V době mého výzkumu také sbíral podpisy nutné pro nezávislou kandidaturu, a jak jsem pozorovala jeho sběr podpisů v *osadě*, řada jejich obyvatel se mu podepsat odmítla.

Při plánování kampaně pro starostku Danka i paní Lacková mluvily o tom, že je třeba oslovit všechny Romy, akcentovaly však, že ony osloví ženy. Na moje otázky, proč mluví především o ženách, odpovídaly, že když

⁶³ Irena, 29. 8. 2018.

⁶⁴ Paní Lacková, 28. 8. 2018.

zaktivizují ženy, jejich muži se potom přidají. Spoléhaly se tedy především na své ženské sítě známostí. „*Danka říkala, musíme se spojit my všechny ženy, a já se ptám, proč jen ženy? A Danka že, když to uděláme my, oni půjdou taky.*“⁶⁵ Začala jsem si tato vyjádření dávat do souvislosti s tím, že romští muži jsou často odcestovaní na práci mimo Skutce, a tak se v hodnocení veřejných záležitostí spoléhají spíš na své ženy, které tráví více času doma a lépe se tedy v situaci orientují. I při svých návštěvách *osady* jsem během dne viděla venku většinou ženy, je tedy možné, že přirozeně navazují přátelství a vazby spíš ženy mezi ženami, jelikož muži netráví tolik času doma.

2.9.2 Romští muži a neformální angažovanost

Romští muži se, na rozdíl od romských žen, tak výrazně neformálně neangažují. V mém výzkumu jsem našla jen jeden příklad, a to participanta Stana, jehož aktivity jsem popsala už v oddíle *Romští muži a komunální politika*. Je diskutabilní, jestli Stanovy snahy o zlepšení situace s obecními byty v romské části vesnice považovat za neformální, nebo politickou angažovanost. Stano je totiž zároveň členem sociálně-přestupkové komise a i v této věci často jedná pod záštitou své funkce. Na druhou stranu, snaha iniciovat fasády na bytech nespadá pod kompetence sociálně-přestupkové komise. Nejpřiléhavější by tedy bylo chápat Stanovu aktivitu v této oblasti na pomezí politické a neformální angažovanosti. Dělení na politickou, spolkovou a neformální angažovanost má tedy přece jenom své limity, jak už jsem nastínila v úvodu výzkumné části.

Na případu Stana lze ovšem poukázat na to, že zapojení se do činnosti místní samosprávy vytváří participantům lepší podmínky pro neformální angažovanost. Znalost procesů komunální politiky a kontakty na obecním úřadě jsou jistě dobrými předpoklady, stejně možnost zaštitit se při jednání na obecním úřadě oficiální funkcí. Tato skutečnost ovšem není univerzální

⁶⁵ Teréní deník, 28. 8. 2018.

zárukou úspěšného vyřešení situace, Stanovi se sice po dlouhé době podařilo prosadit, aby se fasády na obecních bytech udělaly, ale způsob a rychlost realizace Stanovým požadavkům už ne zcela odpovídaly.

Pochopitelně je namístě vysvětlit, proč se romští muži tolik neformálně neangažují. Jedním z vysvětlení může být jejich častá nepřítomnost ve Skutcích z pracovních důvodů, jak už bylo naznačeno výše. I v domácnosti, ve které jsem při své druhé návštěvě Skutců bydlela, byly ženy většinu času doma se svými dětmi a muži přijížděli na víkend, kdy se potom věnovali spíše rodině než veřejným záležitostem. Neplatí to ale univerzálně, někteří romští muži pracují i ve Skutcích nebo v blízkém okolí. Neformálně se tedy více angažují spíše romské ženy, které navíc spoléhají na své ženské sítě známostí spíše než na podporu mužů. O žádném dalším případě neformální angažovanosti u mužů, kromě Stana, jsem se nedozvěděla, a to i přesto, že u řady mých rozhovorů nebo neformálních návštěv u romských žen byli muži přítomni nebo o nich ženy v rozhovorech mluvily. Nemůžu však nezmínit, že můj výzkum i výběr participantů cílil primárně na ženy, je proto možné, že jsem některé případy neformální angažovanosti romských mužů nedokázala odhalit, jelikož většina mých romských participantek byly ženy.

Vzhledem k tomu, že romští muži častěji než romské ženy kandidují do komunální politiky, je možné, že se k dosažení svých cílů na veřejné participaci snaží dosáhnout jinými prostředky, volí tedy na rozdíl od žen spíše oficiálnější cesty.

2.9.3 Ne-romské ženy, ne-romští muži a neformální angažovanost

Ne-romští muži a ne-romské ženy se neformálně neangažují téměř vůbec, až na několik výjimek, se kterými jsem na výzkumu setkala. Když chtěla starostka Skutců sloučit romskou a ne-romskou školku do jedné, ne-romští rodiče byli s tímto návrhem nespokojeni a sepsali petici, na základě které starostka své rozhodnutí přehodnotila. Nepodařilo se mi však během výzkumu

vystopovat ani iniciátora, ani žádného signatáře této petice, jednalo se už o starší záležitost.

Dalším příkladem neformální angažovanosti je snaha občanů vyřešit nepříjemnou dopravní situaci na jedné ze skutečných ulic. Přes tuto ulici jezdí velké množství nákladní aut a aut z místního zemědělského družstva, což jejím obyvatelům znepříjemňuje každodenní život. Občané této ulice tedy sepsali petici, kterou se zastupitelé zabývali na zastupitelstvu, na kterém jsem byla přítomná. Neformálním mluvčím těchto občanů byl pan Klimko, zastupitel, který na inkriminované ulici také bydlí. *„Byla na to petice občanů a vyjadřuje se k tomu hodně pan Klimko, on tam totiž bydlí a říká, že mu to vadí a že je proti těm autům tam a mluví o jedné ženě, která si mu stěžovala, že tam taky bydlí a otravuje ji to.“*⁶⁶ Občané, kteří se snažili nepříjemnou dopravní situaci ve své ulici vyřešit, tak mohli využít více možností k ovlivnění situace v jejich prospěch, jednak sepsání petice a také obrácení se na zastupitele, kterého znají a který bude jejich zájmy komunikovat na zastupitelstvu.

Ne-romští muži a ne-romské ženy volí jiné cesty, jak vstupovat do veřejných záležitostí. Například pan Rys, trenér fotbalu, nebyl zcela spokojený s tím, jakým směrem se obec ubírá, ani s prací paní starostky. *„Chybí mu tu místo na setkávání lidí, tvrdí, že starostka se stará jenom o pozemky, nic jiné už nevidí, hodně lidí už i podvedla, říkal, měla by se s lidmi bavit, nejen furt pozemky.“*⁶⁷ K řešení své nespokojenosti zvolil pan Rys jiné cíle než neformální angažovanost, v roce 2018 kandidoval do zastupitelstva a byl úspěšně zvolen. Stejně tak paní Zajacová, která založila sdružení Fiat lux nebyla zcela spokojená s kulturním vyžitím v obci a s nabídkou aktivit pro mládež *„A sme si povedali, treba niečo pre tie deti urobiť, lebo tie deti fakt nemajú podnety, nemajú centrum voľného času, nemajú krúžky, nemajú nič.“*⁶⁸ Jak je vidět na těchto dvou příkla-

⁶⁶ Terénní deník, 31. 8. 2018.

⁶⁷ Terénní deník, 5. 8. 2018.

⁶⁸ Paní Zajacová, 3. 8. 2018.

dech, ne-romské ženy a ne-romští muži se místo neformální angažovanosti při snaze ovlivnit veřejné záležitosti spoléhají na oficiálnější cesty, například na kandidaturu do zastupitelstva nebo založení občanského sdružení.

2.9.4 Shrnutí

Neformální angažovanost je hlavní doménou romských žen. Romské ženy se z výše popsaných důvodů nepříliš často a nepříliš úspěšně angažují v komunální politice a i do spolkové činnosti se zapojují omezeně. Vzhledem k tomu, že tráví více času ve vesnici než romští muži, mají lepší přehled o aktuálním dění ve vesnici a tedy lepší předpoklady k neformální angažovanosti. Řada romským mužů cestuje z pracovních důvodů mimo Skutce, a nemají proto tolik příležitostí k neformální angažovanosti. Ovšem pokud už romští muži chtějí vstupovat do veřejného dění, činí tak skrze kandidaturu do obecního zastupitelstva.

Ne-romští muži a ne-romské ženy se neformálně angažují jen minimálně. Mají-li zájem participovat na veřejném životě, je pro ně efektivnější zapojit se do spolkové činnosti nebo komunální politiky. Neformální angažovanost je tou kategorií veřejné angažovanosti, jejíž aktéři disponují nejmenší mocí, jelikož se nemohou zaštitit politickou funkcí ani členstvím ve spolku. Ne-romským obyvatelům Skutců nejsou při vstupu do politického a spolkového života obce kladeny takové bariéry jako Romům a proto je pro ně snazší angažovat se těmito cestami.

Závěr

Ve svém výzkumu jsem sledovala veřejnou angažovanost na třech úrovních, a to na úrovni komunální politiky, spolkové angažovanosti a neformální angažovanosti. Prizma mého nahlížení formovala intersekcionalní teorie a u participantů jsem sledovala dvě kategorie, gender a etnicitu. Porovnávala jsem tedy angažovanost romských žen, romských mužů, ne-romských žen a ne-romských mužů na jednotlivých úrovních.

Jak už bylo výše naznačeno, u jednotlivých úrovní veřejného života je pro můj výzkum obzvlášť důležitý jeden aspekt, a to moc a prestiž. I antropolog Abner Cohen ve své knize *Two Dimensional Man* klade moc do popředí zájmu a píše, že proniká téměř do všech sociálních vztahů. Moc může být podle něj manifestována různými způsoby, což můžeme sledovat na procesech distribuce, udržování, uplatňování a usilování o ni (Cohen, 1976). Podíváme se tedy na distribuci moci v jednotlivých úrovních veřejného života, jak jsem je pro svůj výzkum vymezila. Nejvyšší moc a prestiž mají nepochybně aktéři zapojující se do komunální politiky. Podílejí se na politických rozhodnutích ovlivňujících celou obec a zároveň mají informační přehled o tématech, která se v obci řeší a o procesech, jakými komunální politika funguje a rozhodují například i o finanční podpoře spolků. Menší mocí disponují lidé angažující se v komisích, kteří sice nemohou hlasovat v zastupitelstvu, ale pracují s řadou informací, ke kterým se běžný občan nedostane. Zároveň i oni těží ze znalosti procesů komunální politiky a kontaktů se zastupiteli a starostkou.

O něco menší mocí disponují aktéři zapojující se do spolkového života. Byť aspekt moci není ve spolkové angažovanosti tak jasně viditelný jako v politické angažovanosti, je i v této úrovni veřejného života přítomen. Možnost zaštitit se jménem spolku a aktivitami, které jsou většinou chápány jako

pro obec přínosné a žádané, dává aktérům například větší šanci na úspěch při kandidatuře do obecního zastupitelstva. Zároveň spolky prostřednictvím svých aktivit do veřejného života vstupují a ovlivňují ho a skrze zaštitující organizaci sdružují své členy a sympatizanty, kteří mohou být zdrojem kontaktů, které pomáhají aktérům spolkového života v dalším rozvoji. V neposlední řadě také dostává většina skutečných spolků od obce finanční podporu a zároveň i legitimitu, jelikož obecní úřad jejich aktivitu většinou vítá a propaguje.

Nejmenší mocí disponují aktéři angažující se neformálně. Nemají za sebou zaštitující organizaci, finanční podporu od obce ani podporu svých členů a sympatizantů. Musí se spoléhat na vlastní osobní kontakty a ne vždy jsou jim známy informace, kterými disponují například zastupitelé. Zároveň nedisponují ani legitimitou, kterou mají zvolení zastupitelé a vedoucí či členové spolků, kteří ji získali na základě aktivit považovaných za přínosné pro občany. Tím vším se jejich šance na úspěch ovlivňovat veřejný život snižuje.

Nejvyšší mocí tedy disponují komunální politici. Komunální politika ve Skutcích je dlouhodobě rezervována pouze pro ne-Romy, až na málo jednotlivých Romů angažovaných v komisích. Zároveň také většinu komunálních politiků tvoří muži, byť nezanedbatelnou výjimku tvoří starostka, která zastává svou funkci dlouhodobě.

Ne-romské ženy artikuluji řadu bariér, které jim brání v úspěšném zapojení do komunální politiky, například péče o děti a rodinu. Některé bariéry tyto ženy sice neformulují, ovšem například předsudky vůči ženám v politice a ve vedoucích funkcích byly již v této práci popsány. Zároveň ženy, které se úspěšně angažují ve spolkovém životě, necítí potřebu proměnit své úspěchy na této úrovni v politickou funkci na rozdíl od ne-romských mužů.

Romští muži musí při své snaze zapojit se do komunální politiky počítat s bariérou plynoucí z jejich etnicity. Že tato bariéra skutečně existuje, do-

kládají ji jednak výpovědi mých participantů a i výsledky komunálních voleb ve Skutcích a složení zastupitelstva, do kterého od roku 1990 nebyl zvolen žádný Rom, přestože jich řada kandidovala.

Ne-romské ženy se v komunální politice angažují vůbec nejméně, kandidují v menším počtu než romští muži. Ne-romské ženy zároveň většinou nepopisují, že by při snaze se politicky angažovat vnímaly genderové bariéry. Je ovšem nanejvýš pravděpodobné, že i na romských ženách leží z větší části péče o děti a že ani romským ženám se nevyhýbají předsudky vůči ženám v politice. Romské ženy však tyto skutečnosti nevnímají tak výrazně a jako hlavní bariéru při snaze zapojit se do komunální politiky vnímají svou etnicitu. Podobnou skutečnosti popisuje i Patricia Hilll Collins, když píše, že v některých situacích nehrají ostatní kategorie, jako gender, věk, sociální třída a vzdělání žádnou roli, a jsou zcela překryty etnicitou (Collins, 2004). Ovšem i přes silné zvýrazňování etnicity jako hlavní bariéry čelí romské ženy, byť ne zcela uvědomovaně, i genderovým bariérám, což dokládá například to, že jich kandiduje mnohem méně než romských mužů. Romské ženy tak musí při politické angažovanosti překonávat dvojí bariéru, jak na základě genderu, tak etnicity.

Co se týče spolkové angažovanosti, ta je hlavních doménou jak ne-romských mužů, tak ne-romských žen. Ne-romské ženy se však angažují v jiném typu spolků než muži a do řady spolků se zapojují buď převážně ženy, například do akcí občanského družení Fiat Lux nebo do pěveckého sboru v kostele nebo převážně muži, například do fotbalu. Ne-romské ženy popisují, že jejich spolkovou angažovanost lze dobře skloubit s rodinným životem, nakonec řada akcí, do kterých se ženy zapojují nebo je i přímo organizují, svým programem umožňuje zapojení celé rodiny včetně dětí. Ne-romští muži častěji využívají své spolkové angažovanosti k angažovanosti politické a jejich funkce v obou úrovních se častěji překrývají. Nezdá se ovšem, že by z této skutečnosti plynula lepší schopnost vyjednat si například

finanční podporu pro spolek od obecního úřadu. Ne-romské ženy angažované ve spolcích jsou v některých případech členkami kulturně-sportovní komise nebo mají na obecním úřadě odpovídající kontakty, které zaručují dobré vztahy.

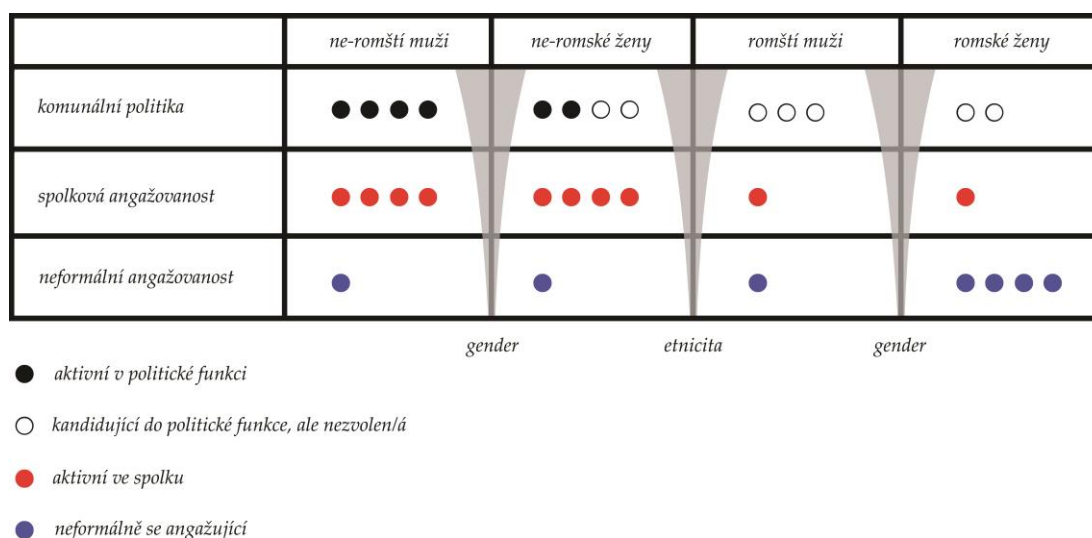
Romové jsou ze spolkového života Skutců vylučováni bez ohledu na gender a většinou na něm až na výjimky neparticipují. Jediný spolek, ve kterém jsou zastoupeni i Romové, je fotbalový klub, v ostatních spolcích Romové nejsou. Mezi ne-Romy ve vesnici panuje narativ, že by si Romové měli zajistit vlastní spolkové aktivity, jelikož ty ne-romské jsou určeny pro ne-Romy. Tento požadavek je však pro Romy velmi těžko proveditelný, jelikož podpora ze strany radnice je problematická, jak bylo popsáno na příkladu Miladina tanečního souboru. Zároveň i veškeré zázemí, kde by se Romové mohli scházet a spolkově se realizovat, je nahoře ve vesnici a je buď využíváno ne-romskými spolky, nebo ho spravuje radnice, jako například kulturní dům. Jelikož nejsou Romové zapojeni do komunální politiky Skutců, chybí jim buď reálná výkonná moc, nebo alespoň kontakty, které by jim pomohly si větší podporu od obecního úřadu vyjednat. Zároveň Romové popisují stejně jako u politické angažovanosti demotivaci při snaze například založit nový spolek, jelikož znají řadu případů, kdy tyto snahy nebyly úspěšné a nebyly podporovány od komunálních politiků.

Podobně jako u politické angažovanosti ani na úrovni spolků romské ženy nepopisují, že by cítili bariéry plynoucí z jejich genderu. Překážky, které musí při snaze zapojit se do spolkového života obce překonávat, plynou z jejich etnicity a jsou tedy analogické k překážkám, které musí v této oblasti překonávat romští muži.

Neformální angažovanost je tou úrovní veřejného života, jejíž aktéři disponují nejmenší mocí ze všech tří vymezených sfér. Ne-romští muži a ne-romské ženy se až na výjimky neformálně neangažují a pokud ano, mají možnost oslovit známé zastupitele, kteří potom mohou jejich problémy arti-

kulovat během jednání zastupitelstva oficiální cestou a pod záštitou politické funkce. Chtějí-li se ne-romští muži a ne-romské ženy zapojit do veřejného života nebo jsou s něčím ve Skutcích nespokojeni, jsou jim otevřeny jiné oficiálnější cesty, které jim skýtají větší šanci na úspěch, tedy komunální politika nebo spolková angažovanost. Nemají tedy mnoho důvodů využívat neformální angažovanost.

Romové ve Skutcích jsou vytlačováni jak z komunální politiky, tak ze spolkového života, zbývá jim tedy pouze sféra neformální angažovanosti. Mezi Romy se častěji neformálně angažují ženy. Je možné, že muži jsou v této sféře v menšině, jelikož častěji pracují mimo domov a muži, kteří mají zaměstnání, které lze lépe skloubit s veřejnou angažovaností, se raději snaží uspět ve volbách a proniknout do komunální politiky. Ženy, které častěji pracují poblíž Skutců nebo se starají o děti, mají lepší kontakt s domácím prostředím a je možné, že si témata a problémy, které jsou ve Skutcích aktuální, lépe uvědomují a snaží se je tedy aktivněji řešit. Romské ženy se navíc při své neformální angažovanosti spoléhají dominantně na své ženské sítě známostí a mají tendenci do svých aktivit zapojovat spíše ženy, než muže.

Obr. 3 – Makro perspektiva – shrnující tabulka (počet barevných bodů v tabulce nereprezentuje přesný počet zástupců v dané kategorii, pouze schematicky zobrazuje trend zastoupení v těchto kategoriích).

Podíváme-li se na angažovanost ve veřejném životě jednotlivých skupin aktérů ve Skutcích v makro perspektivě, můžeme pozorovat určité zastřešující vzory a tendence. Pokud přistoupíme na hierarchické rozvrstvení úrovní veřejného života podle podílu na moci, tedy rozvrstvení na komunální politiku, spolkovou angažovanost a neformální angažovanost, vidíme, že jednotlivé skupiny aktérů musí překonávat specifické bariéry.

V nejnižším patře úrovní veřejného života je neformální angažovanost, kterou ne-romští muži a ne-romské ženy téměř nevyužívají, jelikož mají možnost zapojit se do vyšších úrovní veřejného života. Naopak romské ženy ji využívají ze všech skupin nejvíce a to z toho důvodu, že nejsou vpuštěny do vyšších pater veřejného života. Romské ženy méně kandidují do komunální politiky a do spolkového života obce nejsou plně vpuštěny. Jak romské ženy, tak romští muži jsou ze spolkového a politického života v obci vylučováni a romské ženy při snaze se do veřejného života zapojit volí neformální angažovanost, zatímco romští muži se snaží uspět v komunální politice.

O patro výš v hierarchii veřejného života je spolková angažovanost. Ne-romští muži i ne-romské ženy se do spolkového života zapojují neaktivněji, a byť si obě skupiny vybírají specifické druhy spolků, nezaznamenala jsem bariéry, které by ne-romským ženám bránily se do spolkového života zapojit. Ne-romští muži a ne-romské ženy se do spolkového života zapojují velmi omezeně, ovšem ani zde bariéra mezi pohlavími není výrazná. Romští muži a romské ženy při snaze zapojit se do spolkového života sdílejí stejné typy obtíží, Romové jsou zkrátka ze spolkového života vylučováni bez ohledu na jejich gender.

V nejvyšším patře veřejného života, v komunální politice, už můžeme pozorovat pro ženy výraznější bariéry. Ženy méně kandidují do obecního zastupitelstva a jsou i v menším počtu případů úspěšně zvoleny, romské ženy v mnohem větší míře než ty ne-romské. Romské ženy při snaze angažovat se v komunální politice musí překonávat dvojí bariéru, jednak tu plynoucí

z jejich etnicity a jednak genderovou bariéru. I ne-romské ženy artikuluji určité překážky, které jim brání se do komunální politiky zapojit, na rozdíl od romských žen jim však nejsou do cesty kladeny překážky plynoucí z jejich etnicity. Romští muži při snaze se politicky angažovat artikuluji bariéry na základě etnicity, genderové bariéry se jich netýkají.

Rozdíly mezi jednotlivými skupinami se prohlubují a zvětšují, čím výše v hierarchii úrovní veřejného života stoupáme. Propast v zapojení Romů a ne-Romů je nejvýraznější v politické angažovanosti, stejně jako je v této úrovni nejvýraznější propast v zapojení mužů a žen. Bariéry se s vyššími patry úrovní veřejného života trychtýřovitě rozšiřují, jak je znázorněno na Obr. 3. Podíváme-li se veřejný život jako celek skládající se z těchto úrovní, můžeme na tuto situaci aplikovat koncept skleněného stropu. Efekt skleněného stropu znamená, že se genderová a jiná znevýhodnění zesilují, čím še stoupáme v hierarchii (Cotter a kol., 2001).

Nemluvíme zde pochopitelně o zcela neprostupných bariérách, které nelze překročit. Řada mých participantů skrze osobní příklad ukazuje, že se dokázali prosadit i navzdory znevýhodnění, například starostka, která je ve své funkci dlouhodobě úspěšná, Milada, které stále vede romský taneční soubor i přes nevelkou podporu radnice nebo Stano, který byl aktivní v sociálně-přestupkové komisi i ve fotbalovém klubu. To, že někteří participantů uspěli, neznamená, že bariéry neexistují a že je při své snaze se do veřejného života zapojit nemuseli překovávat. Tito aktéři zkrátka uspěli okolnostem navzdory a ne díky nim. Fakt, že se tito lidé dokázali prosadit, by neměl vést k závěru, že *když se chce, tak to jde*, jak píše i Šotola a Rodríguez Polo v závěru knihy *Etnografie sociální mobility* (Šotola, Rodríguez Polo, 2016), když popisují příklady úspěšně integrovaných Romů. Existence strukturální bariér je naprosto reálná.

Bylo by však chybou nepočítat s individuální *agency* jednotlivých aktérů, kteří jsou schopni na tyto strukturální bariéry reagovat, příkladem je ne-

formální angažovanost romských žen, které, byť byly vytlačeny do nejnižší úrovně veřejného života, stále vyvíjejí aktivitu, aby se svět kolem nich měnil podle jejich představ.

Literatura

Butler, J. (1999). *Gender Trouble. Feminism and the Subversion of identity*. New York: Routledge

Cohen, A. (1974). *Two-Dimensional Man. An essay on the anthropology of power and symbolism in complex society*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press

Collins, P. H. (2004). *Black sexual politics. African Americans, Gender and the New Racism*. New York: Routledge

Cotter, D. A., Hermsen, J. M., Ovadia, S., Vanneman, R. (2001). *The Glass Ceiling Effect*. Social Forces, December 2001, 655-682

Crenshaw, K. (1989). *Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A black Feminism Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics*. University of Chicago Legal Forum, vol. 1989, Iss. 1

Creswell, J. W. (2007). *Qualitative Inquiry & Research Design. Choosing Among Five Approaches*. London: Sage Publications Ltd.

Dohnalová, M. (2004). *Antropologie občanské společnosti: analýzy a interpretace s přihlédnutím k výsledkům vědecko-výzkumného a pedagogického zaměření Katedry oboru Občanský sektor FHS UK v Praze*. Brno: CERM

Eriksen, T. H. (2012). *Etnicita a nacionalismus: Antropologické perspektivy*. Praha: SLON

Eriksen, T. H. (2008). *Sociální a kulturní antropologie. Příbuzenství, národní příslušnost, rituál*. Praha: Portál

Gadamer, H. G. (2010). *Pravda a metoda I: nárys filosofické hermeneutiky*. Praha: Triáda

Hendl, J. (2005). *Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace*. Praha: Portál

Kajanová, A. a kol. (2015). *(Ne)rovnosti v romských rodinách*. Praha: Lidové noviny

Kandert, J. (2004). *Každodenní život vesničanů středního Slovenska v šedesátých až osmdesátých letech 20. století*. Praha: Karolinum

Oakley, A. (2000). *Pohlaví, gender a společnost*. Praha: Portál

Schultz, D. L. (2012). *Translating intersectionality Theory into Practise: A Tale od Romani-Gadže Feminist Alliance*. *Signs*, vol. 38, 37-43

Spolu-Slovensko [Online]. (2019). Citováno dne 23. března 2019, dostupné z <http://www.spolu-slovensko.sk/>

Šotola, J., Rodríguez Polo, M. (2016). *Etnografie sociální mobility. Etnicita, bariéry a dominance*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci

Ulčín, P. (2016). *Podpora vyrovnaného zastupenia žen na vedúcich pozíciách v organizáciách verejnej a súkromnej sféry*. Bratislava: Inštitút pre výskum práce a rodiny

Vohlídalová, M., Maříková H., Čermáková M., Volejníčková R. (2016). *Sólo pro soprán: O ženách v české politice*. Praha: Sociologický ústav AV ČR

Seznam obrázků

Obr. 1 – Plán vesnice.....	33
Obr. 2 – Analytická tabulka.	45
Obr. 3 – Makroperspektiva – shrnující tabulka.	81